

НАРОДНА СКУПШТИНА

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ О РАДУ СРПСКЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

ИЗЛАЗИ СВАКИ ДАН ЗА ВРЕМЕ СКУПШТИНСКОГ РАДА

ПРЕТПЛАТУ ПРИМА СРПСКО-КРАЂЕВСКА

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА И СВЕ ПОШТЕ У СРБИЈИ

ЦЕНА ЈЕ ЛИСТУ ЗА ЦЕО ОВАЈ САЗИВ:

ЗА СРБИЈУ 5 ДИНАРА

ЗА СТРАНЕ ЗЕМЉЕ ТОЛИКО ИСТО С ДОДАТКОМ ПОШТАРИНЕ

УРЕЂУЈЕ СЕКРЕТАР СКУПШТИНСКИ
РАНКО ПЕТРОВИЋ

БРОЈ 49

ПЕТАК 30 ЈУЛА 1893

ГОДИНА III

38 САСТАНАК

23 јула 1893 у Београду

ПРЕДСЕЛАВАО ПОТПРЕДСЕДНИК,

Дим. Катић

СЕКРЕТАР,

Алекса Ратарац

(НАСТАВАК)

(О привр. пререзу, Мин. фан. Мих. Вујић).

Ја мислим, да то није, што мора знати г. Новаковић, који припада оном делу, људи, који говораху у своје време, да Србија треба да се што боље подигне на културни ступањ, да подигне железнице и т. д., и да се избарабари с осталим народима; то је одиста лепа жеља, и ја желим то, али знате да је данас све већи расход, и за то су напредњаци и задужили земљу са 300 милијона, и нама је остало, да се само старамо, да наслеђени дефицит смањимо, и по могућству најзад и сасвим са леђа свинемо. Поред напрасног задужења, велим, јасни су још и расходи државни. Место народне војске, коју смо имали под кнезом Михаилом, ми данас имамо редовну војску, која кошта повише милиона; место 5—6 гимназија и полугимназија ми имамо данас гимназија готово у свакој вароши и варошници. Не заборавите, господо, да се војни буџет данашњи изравнао с целим буџетом државним, под кнезом Михаилом. Не заборавите даље, да буџет просвете расте, са 11—500 хиљада динара сваке године по самом закону, јер ту су периодске повишице, па пензије, подизање школа и т. д.

Да сведемо рачун, господо, да се вратимо на оно, о чему смо почели да говоримо. Ево шта излази сумарно: сам извештај либералне комисије констатује, да је 9 Августа било дуга на 359 милиона. Одбите од тога рачуна, све зајмове, који су учињени, за време радикалне владе. Зајам 30 милиона, зајам за откуп експлоатације од 26 милиона, за откуп монопола дувана 10, и монопола соли 6, то излази свега 72 милиона, и онда излази на чисто дакле, да је влада радикална затекла дуг у суми од 287 милиона. Дакле, радикална влада за 4 године, учинила је зајам од 72 милиона, и то зато, да откупи железнице и монополе дувана и соли, да плати дугове затечене из ранијих времена, — из бугарског рата. Дакле, резултат је овај, да је влада радикална задужила земљу за 4 године са 72 милиона, а затекла дуга 287 милиона. За тај дуг напредна странка каже: па и ми смо наследили тај дуг или обавезе за њ, али како му драго, тек напредна је влада

за 6 година задужила земљу, са 287 милиона, а ми за 4 год. са 72 милиона и то за откуп заложенних извора и исплату подужика од бугарског рата. Тамо је железница, тамо су ратови, па терету напредне владавине, али на нама су последице њиховог задужења од 300 милијона. Ја нећу да улазим у детаље, и да пребацујем коме, али ово су факта, па сад сваки нека цени, је ли овако морало да буде? То остаје историји да цени, да ли су ратови морали да се воде, и железница морала да се гради, и да нас ти терети оволико коштају?

Ми можемо пребацити, и пребацивали смо им, што су нам најважније изворе прихода, од којих поглавито данас живимо, давали под закуп, а на нас пала само дужност, да ми морамо све то од странаца да откупујемо.

Али баш та невоља, што смо морали управо да раскидамо уговор, спаса нас је од далеко веће невоље, која би нас постигла, а то је она невоља, коју је сам Краљ Милан при абдикацији и при отварању уставотворног одбора напоменуо да је Србија на прагу банкрутства. То умножавање терета, ти страшни терети од ратова и подизања железнице пали су на слаба плећа једној генерацији наше земље, и баш су допста тешки, тако да је Србија била заиста на прагу неплаћања т. ј. немогућности редовног плаћања, да железница и монополи нису повраћени и тиме задобивено на 10 милиона динара годишњег прихода. Нема сумње, господо, да ће се сваки запитати, а ту се не тражи велика мудрост финансијска, те да се види, где лежи извор задужења? Дакле, лежи поред ратова, поред железница и поред повећаних потреба, у последицама преоптерећењу, дефициту, дакле сва наслеђена невоља лежи у дефицитима, које је после оваквих и околних задужења ваљало скидати, јер земља мора, да се товари свакојако па да отплаћује интересе и отплате на ове дугове и да у исти мах измирује повећане расходе.

Господо, ја се опет враћам на извештај комисије, која је била састављена из људи, чији су политички интереси тражили, да се што више грехова баца на радикалну владу, дакле, ја сам се послужно самим тим извештајем, да његовим властитим резултатима тврдим, да сав грех задужени, ако га и у колико га има, пада на наше предходнике и на страни 116 и 125 извештаја видећете тачан рачун о пречишћеном дефициту. Ту су исправљене све погрешке из завршених рачуна. Тражено је да се пронађе, колики је прави дефицит и ви имате дефиците у том извештају изведене на чисто. Узмите страну 125 извештаја и онда видите да је дефицит за 1887 годину износио 4,744.279·97, за 1888 год. 7,009.976·40, за 1889 год. 14,883.134·42, а ово је година од 14 месеци, кад је изравната буџетска с календарском годином; 1890 год. 4,226.115·12, 1891 год. 686. 753 динара. Молим вас, господо, од 7, 8 и 10 милиона динара, дефицит је за 1891 год. под радикалном владом, сведен на 680.000 динара, дакле, на 14 % целокупног

буџета. А ја мислим да то није оно исто што су радили напредњаци. Наслеђени просечни дефицит годишњи под напредњацима од 14 %, што написмено признаје и сам г. Вукашин, сведен је већ 1891 године на $1\frac{1}{2}$ %! Ја мислим, да код овако утврђеног резултата цифре саме говоре и да им не треба даљег коментира,

Ја мислим да саме ове цифре, сам резултат, који је комисија утврдила својим потписима, да то врло јасно показује на које време падају терети задужења и јесу ли последице тих терета побољшане или је остало по старом. Ја смело могу да кажем и да одбијем прекор попа Ђурића и попа Арсенија као да све владе једно исто раде! Јер сами наши политички противници морали су званично да потврде, да је стање под радикалном владом побољшано и то љубо побољшано. И кад сами противници то признају, онда како ми радикали да долазимо на ту помисао, да говоримо о томе, како ми, како радикална странка ради у самој ствари исто што су радили и напредњаци. Ја тим нећу да претендујем нимало да је овде неки преврат, некакав прелом учињен. Ја констатујем да је пошло на боље а то констатују и сами противници наши. Да не наводим ништа више сем овога, што је овде изнесено; довољно је да изнесем само овај општи резултат, који сам јасно казује да радикална влада има заслуга и да она није продужавала задуживање и расипање, и да није продужила грађевне затечених лажних буџета. Ја мислим да ту не може бити ни речи о грађењу лажног буџета, кад се дефицит од 7 милиона динара сведе за две године на 680.000 динара.

Господо, има три момента по којима се може да цени финансијско стање сваке земље, па природно и наше. То је пре свега питање њена задужена. Колики терети задужења падају на буџет? Ми смо, господо, као што знате у наш буџет унели бруто приходе и тим смо повећали ону цифру његову. И ми данас при тако повишеном буџету са бруто приходима видимо, да ануитет дугова државних носи једну трећину целокупне буџетске цифре од 60 милиона. Округло, дакле, носи 20 милиона динара. То мора бити брига и владе и министра финансија и Народне Скупштине и свакога пријатеља, па дакле и поштованог г. Новаковића, да се постарамо, како да се изађе из овога стања да се потраже људи, или ако хоћете баш и човек, ако га таквог има, који ће да нас од овога спасе у што краћем року. Да се то задужење олакша једини је пут као што рече и сам г. Новаковић, поред нових извора пут конверзије дугова државних. Да се конверзија изврши ваља прво доћи до равнотеже у буџету а докле год ми имамо дефицит од милијуна, докле још не може бити говора о корисно изведеној конверзији државних дугова. Господа, која су била посланици 1891 године сетите се, да сам ја био поднео један предлог од извесне париске, берлинске и бечке финансијске групе, које су чиниле понуду за конверзију на основу продужења рока наших дугованих, те да се у толико олакша отплата и смањења интереса, те да се на тај начин уштеди годишње на 3 милијуна динара. Могли смо тада, 1891 године, конвертовати државне дугове са $82\frac{1}{2}$ % и 4% интереса.

Таква је понуда била и онда се говорило: па ми можемо дочекати још и боље прилике и услове. Па лепо, Ја сам онда говорио, да ако мислимо, да ћемо сигурно стално корачати у нашем политичком развоју, да ћемо дочекати доба да у Србији буде сталности, да се у Србији ствари уређују како треба, те да и стране државе то увиде, онда да сачекамо до тога времена, па ћемо можда то моћи извршити и са 90 и 95 по сто или чак и 3% интереса, али не заборавимо данас да смо услед последњих промена стукнули назад, те данас не можемо ни ону конверзију да извршимо, која нам је 1891 г. понуђена била, и која понуда и данас стоји у архиви министарства финансија.

Господо, при оваком стању ствари како је затечено у задужењу државном, први момент о коме треба водити строго рачуна тај је, да докле год опет не дођемо близу равнотеже, не можемо говорити о конверзији дуга и тих 20 милиона динара ануитета ми морамо да плаћамо не смањено.

Други момент, господо, чине финансијске потребе државне, јер поред терета, поред ануитета, које смо наследили и који су поглавити извор дефициту, а међу којима је најглавнији извор железнички ауторитет, који чини у округлој суми 8 милиона динара годишње (интереса и отплате), и за који ми морамо да доплаћујемо, по $6\frac{1}{2}$ милиона динара, из других прихода, па и из саме порезе, све је друго већ дато, све је заложено за позната дуговања. Кад додате томе повећане потребе државне, и да ми данас с правом тражимо, што је и потреба — да земљу учинимо угледном, да нама земља буде и војнички јака, да има боље школе, да буде центар и војни и просветни на Балкану, ако томе циљу идемо, онда, господо, немојте да говорите о томе, да се дефицити умножавају умножавањем чиновничтва. Нису чиновничке плате, које терете буџет, него установе, које ми стварамо, често баш и по жељи самог Народног Представништва, а и те установе помажу само дефицит.

Ја ћу да поменем само један пример. Народно Представништво изјављује, почесто јасним оправдану жељу и потребу, да појача и опреми нашу војску, и кад то тражи, ми онда морамо да повисимо буџет; траже се нове гимназије или реалке, а и то, господо, кошта и ту мора бити нових чиновника. Ја смем да тврдим, да чиновничтво са својим платама, које су установљене пре 50 и 60 година према данашњим условима за живот није поглавити терет буџету, него су терет за наш буџет догађаји из најближе прошлости, који су изазивали јака задужења и материјалне потребе државне.

Кад би анализали буџет, цифре би нам саме показале, да ту лежи извор и потрошња дефицита.

Дакле, кад поред задужења додамо, и те потребе, које су се из године у годину множиле, то је и овај зајам, који се сад предлаже, потребан зарад кредита државног, и зарад потреба, које расту по свима гранама државним. Кад додате томе и трећи момент, а то је потреба да се учине реформе у прибирању прихода, да се врше тачне наплате прихода, што нам до сада није достижало, онда ћете видети, да су извори прихода повећани у држави, јер сад ти приходи нису у рукама странаца, него у нашим рукама. Ми смо са отварањем нових извора прихода, отишли далеко и дошли смо готово до краја. Ми смо подigli монополе, и доћи ћемо до тога, да будемо угледна монополска земља. Али, и томе има краја, а ми нисмо у стању, да порез на земљу, личност и зараду, тако лако подигнемо, јер смо и ту дошли близу краја. Шта нам онда остаје, него реформе финансијске, које поред преустройства администрације морају имати за циљ, и да се наплата прихода државног сигурније и тачније врши, нарочито код неспоредне порезе, а не да се те наплате непотпуно и доцније врше, него што потребама одговара, већ једновремено са државним расходима. Треба, господо, успети у томе, да се наплата државних прихода нарочито од непосредног пореза убрза, да се непосредни порези не наплаћују после шест месеца, да држава не живи шест месеци на вересију, него да се једновремено наплаћује са расходима државним. По садашњем систему порез се наплаћује, тек у половини године, и држава мора од 1 Јануара до 1 Јула, да живи на вересију, да се послужује, само приходима царинским или монополским. Дакле, наплату прихода државних, од непосредног пореза, треба убрзати, да она једновремено тече са расходима државним, и то је једно врло важно питање.

Ја сам, господо, дозволио себи, да мало заморим вашу пажњу, после многих говорника, само издвајањем ова два поглавита момента, молећи вас, да их достојно и непристрасно оцените, како стоји са задужењем државним, и како из тих задужења потиче највећи терет: дефицит, и како су ти дефицити, који су били пређе од 7—8 милијуна, у 1891 год. сведени на 600.000 динара. И моје је уверење, ако не буде ничега нередовнога, што би опет бацило ову земљу из редовног колосека, ако Србија иде правилним путем, ако више не чини скупе експерименте политичке, и преврате, већ ако истраје на једном путу, и са једним планом, да она у најкраћем року може постићи бар оно, што је постигла у 1891 го-

дини; стварањем нових извора, прихода царинских, и увођењем нових монопола, као и умеровањем расхода државних, може се доћи до тога, да, ако не поврати одмах, за годину и две потпуну равнотежу, опет ћете бар моћи свести дефицит на 600.000 или 1.000.000 динара, а то је мислим, приличан корак у напред, кад смо у напредњачком буџету, а по самом признању напредњака, на 44 милиона наследили дефицит од 6 милиона.

Оволико сам сматрао за дужност да поменем, и све оно, што се говорило, и што је могло индиректно изгледати као прекор, да финансијска политика иде једним током, — ја не са некакве своје личне амбиције, него мислим, да сви министри финансија, како они, који су били пре мене, тако и они који ће бити после мене при дебатама, које се воде о оваквом питању, могу рећи оно, што је рекао један француски Министар финансија, при речи о томе, како је желети, да се што пре постигне равнотежа у буџету: „водите добру политику, па ће вам бити и финансије добре“. („Faites moi de la bonne politique et je vous ferai des bonnes finances.“ Louis). Наслеђени тешки дефицити дају се излечити само временом, и то, једним добро смисленим, и свестрасно изведеним планом: повећаних прихода, ограничених расхода, и конверсије. А ограничење расхода не зависи толико од мене, колико од вас. Финансије нису ништа друго, него огледало целокупне управе државне, и да буде бољитка желети је, да све гране државне управе, све уставне државне буду упућене једним правцем, те да крајњи резултат доведе до буџетске равнотеже. До те равнотеже желе да дођу и богатији и старији, и културнији народи, и ако ништа више, а оно сам оружани мир не даје им да до тога дођу. Толико сам сматрао за дужност, да говорим при начелној дебати.

Милан Ђурић — Уважени г. министар финансија у дугом и леном говору казао је, да је прота Милан Ђурић казао, да финансијска политика радикалне странке иде оним трагом, којим је ишла либерална и напредњачка у зајмовима, и рекао је, кад би мислио да финансијска политика радикална иде тим трагом, да је не би ни водио нити би седео на овом месту. А ја тврдим пред Скупштином отворено, да ја, кад не бих веровао да финансијска политика радикална иде правилнијим путем, ја не бих ни помагао ту политику, нити бих био члан радикалне партије. Али, ово на што сам хтео упозорити Народну Скупштину, то је, да г. министар финансије својим дугим и лепим говором није никако могао моје наводе побити. Ја сам му обратио пажњу, као народни посланик по дужности на опасности, које нам прете од честих зајмова за покрића дефицита, и да је крајње време да престанемо са тим зајмовима и да један пут у нашем животу трошимо онолико, колико привређујемо, јер свака кућа па и држава, ако не иде тим путем, њу зло чека. Ово г. министар финансија није могао побити својим разлозима. Даље, ја као народни посланик кроз толики низ година, много пута видео сам у многим приликама услед ратова и уговора са европским државама, да су министри финансија тражили зајмове од Народног Представништва, говорећи да попуне дефиците и да неће бити више зајма, и Народна Скупштина, одазивајући се интересима земаљским свакад је прихватила то тражење и одобравала зајмове. У том су правцу тражила зајмове и либерални, и напредњачки, па и радикални министри, тешећи Скупштину да више неће бити дефицита ни зајмова; а ја бих желео да радикални министар финансија изађе пред Народно Представништво и да каже: оволико има, оволико не достигаје, и онда ја се не бих плашио да примим и већи зајам, кад се само један пут дефицит измирује, буџет поставља на здраву основу, привреда унапређује, војска и просвета појачавају. Кад бих ових 18 милиона зајма утروшили на подизање индустрије, на заватлијске школе, на путове и жељезнице, онда то не би било задужење него умножавање благостања економног, да народ може зарадити; али, идући овим путем непрестано, небацајући прекор лично г. министру финансија, ако се буџет не доведе у равнотежу такву, да трошимо онолико, колико кажемо да узмемо од народа, онда мислим, да би то била погрешна и штетна политика.

Арса Прокопијевић — Ја имам да кажем неколико речи ради објашњења са г. министром финансија. Мени су сведок стенографске белешке, да ја нисам учинио упоређење у финансијама између садање владе и владе напредњачке и либералне, него сам, говорећи, питао кад ће бити крај овом задуживању. Ја га не видим за то, што видим да је организација државна по свима струкама тако рећи наслеђења, која су од либерала прешла на напредњаке па и на нас, и у тој организацији не видим велику разлику између нас радикала и оних установа, што смо од њих наследили. То сам рекао и при томе остајем, а нисам упоређивао финансијско стање.

Вукашин Петровић — Сви смо сагласни у томе, да је наше финансијско стање незгодно и да је у исто време камен темељац за напредак наше отаџбине. Но кад устајем да потврдим оно што ми сви знамо, нечим то с тога, што сам кадар, да изнесем одмах и лек у облику рецепта. Ја се у опште ограничавам, да говорим о лечењу нашег финансијског стања, јер о томе не бих могао ништа друго да кажем до оно, што је г. министар финансија изнео, и што сваки озбиљан мислилац може сам наћи, ако мало дубље размисли о стању нашег државног газдинства. То је једно стање, које се по мом схватању, не може лечити никаквим прописом или рецептом. У томе се одликује тешкоћа, у којој се налази човек, који рукује државним финансијама од осталих министара. Министар правде н. пр. може да се прослави за један дан. Он може да поднесе предлог о највећој слободи и кад се прими тај предлог данас, па после 5 дана прими се и на другом претресу, — постаје закон и од онога часа ми уживамо плодове таквога предлога. Код министра финансија није тако. Он може имати најбоље жеље и планове и једна неприлика, једна незгода, један непредвиђен случај може да га доведе у највећу незгоду. С тога није лако ни говорити о средствима и начинима како би се наше финансијско стање поправило.

Да није било предговорника, који су бацили сенку одговорности, за тешко финансијско стање, на напредну странку, и на владу из те странке, ја бих можда заштедио да вас морим једним латиничним погледом на финансијско газдовање под напредњацима, и са упоређењем тога газдовања са стањем, које му је претходило и које је следовало.

Господо, ви се сећате да је дефицита у нашем државном газдовању било од 1870 год. Он од те године није престајао никако све до данас. Дакле дефицит се наш повлачи још од 1870 године. Од тога доба почело се водити рачуна о дефициту. Наш дефицит био је

у 1870. год.	1,713.626	гр. пореских
„ 1871. „	1,755.894	„ „
„ 1873. „	1,886.854	„ „
„ 1874. „	9,991.662	„ „
„ 1875. „	2,915.238	„ „
„ 1876. „	2,665.171	динара
„ 1877. „	1,430.155	„
„ 1878. „	3,007.750	„
„ 1879. „	538.419	„
„ 1880. „	375.110	„

Као што се види из ових прегледа, дефицити у нашем државном буџету почињу од пре 23 године. Они су се јављали и у оним годинама, када се није плаћала у име државних дугова ниједна пара; чак су се јавили и онда, кад није било ратова, дакле и пре него што се почело да ратује и пре него што је подигнута каква корисна установа у нашој земљи. Питаћете се, од куда је то могло да буде? Узрок је један исти из кога су потицали и остали дефицити, и из кога потичу данас, — узрок је просто *неред* и *неред*. Није рђаво финансијско стање узрок што се јављају дефицити, јер ја не признајем да је оно рђаво. Није томе ни рђаво економско стање наше земље узрок; јер ако загледамо у податке о кретању наше трговине, ви ћете видети, да је она напредовала у последње време за 10 милиона. Док смо пре извозили 40 милиона, сада извозимо 52 милиона, а увоз се ограничава на 42 милиона, дакле, имали смо 10 милиона више извоза по увоза. То је доказ да економски не идемо у назад него у напред.

И кад поред тога имамо дефицита у државном газдинству, онда му узрок није тамо, где би требао да буде, него тамо где не треба да буде; а то је срећа за Србију, јер, кад га има тамо, где не треба да је, лако га је истребити.

Као што рекох, дефицити наши почињу од 1870 год. а непрестано су се гомилали и гомплају се и данас. Узрок је томе с једне стране у нераду, а с друге у нереду. Има још један мали узрок, који је г. министар финансија признао, а тај је, што се и у финансију увлачи политика и што финансије морају од времена на време да послуже интересима политике целе државне управе. То је трећи и споредан узрок, који се мора узети у обзир, кад се говори о узроцима нашег дефицита.

Ја сам напоменуо два узрока нашег дефицита: нерад и неред, и ја ћу то доказати примерима. Последица нерада почиње од пре напредне владавине; она почиње од онога времена, кад се са нерада нису стварали извори прихода, из којих би се могле платити обвезнице зајма од 1876 године.

Те обвезнице гласиле су на 50 динара, а услед нерада нису отворени извори, из којих би се плаћале те обвезнице и оне су пале у вредности на 15—20 динара. То је био унутрашњи зајам, то је тај гори и први дефицит, по сви остали, по тај дефицит, који је народ подносио за извесно време морала је државна каса да плати доцније и она је то платила зајмом. Дакле, узрок је дефициту нерад, а није узрок зајам. Зајам потиче услед дефицита, дефицит је свршени чин и зајмом се само брише. Узрок дефициту треба тражити најпре у нераду.

Зна се, господо, да смо ми, после свршених ратова, примили на се обвезе наспрам Европе и суседне монархије; обавезе: да се откупе господаруци, и да се железница сагради. Те две обвезе износе тачно 128 милиона динара. Примивши те обвезе, та влада, која је натоварила те обвезе, није се постарала, да у исто време створи и изворе, из којих би се добили приходи, да се откупе те обвезе, те да се измири оно што се у име земље примило. Обвезе су примљене, извори за откуп њихов нису створени и то је стање било до 1880 год. Молићу вас, да дозволите, да обратим вашу пажњу на једну ствар. Железнички зајмови износе 120 милиона, аграрни зајам 8 милиона, а лутријски 33 милиона, руски 6 мил., што све скупа износи 167 мил. Те обвезе, које је примила либерална влада од 1880 г., морала је напредна влада да исплати. Питање је сад, ко је задужио земљу, да ли онај, који је учинио ове обвезе, или онај, који их је исплатио? Ако се ово питање цени са исправног гледишта, добиће се до закључка, да је задужење учинио онај, који је обвезе примио, који је издао облигацију, и онда ни железнички, ни аграрни дуг по схватању, које сте ви изнели, не може пасти на терет напредњака; јер они нису примили те обвезе, него су их платили. Ја мислим, да је јасно, да дуг прави онај, који прима обвезу, а не онај, који је плаћа.

Потврдио сам мало час, да је дуг створен услед примљених обвеза створених пре 1880 год. изнео 167 милиона динара. Интерес, који је требало плаћати на ту суму, немојте узети са већом стопом од 5%, па ћете добити око 8 милиона. Тих 8 милиона требало је платити, али извора није било, јер либерална влада одступивши 1880 године, није створила скоро никакве изворе, из којих би се прибављали приходи за одушење ових дугова.

Напредна странка, дошавши на управу, одмах је приступила стварању извора за ту цел, а да је то истина, позивам се на закон о таксама, о дувану, о крчмарини, о патентарини на трговачке радње; то су прва четири закона, које је напредна влада створила зарад прикупљања прихода, из којих би се плаћали зајмови створени под либералном владом.

Док су ти створени извори почели да одбацују потребне приходе, морао се појавити у буџету дефицит. Ти дефицити нису, господо, ништа ново, нису тековина напредњачке владавине. Но на њу је нападано због овога задужења. Она се није много ни бранила од тих нападаја, јер је знала, да је лако нападати на овакве кораке; али је тешко бранити их,

ако се не ће да изазове незгода и по финансије државне и по саму земљу. То је исто гледиште и такав исти положај заузимао министар финансија 1884 год. — тада ја нисам био министар финансија — кад је поднет овакав предлог, не говорим, дакле, овако да себе правдам. Ондашњи министар финансија, поднео је предлог, да се направи зајам од 40.270.000 динара, који се звао „златна рента“ и који је начинен за исплату интереса на оне суме, које су биле задужене до 1880 године, па се с тога и та сума по нашем схватању мора ставити на терет либералне владавине. Господо, први зајам напредњачке владавине, т. зв. златна рента, направљен је, као што видите, у цели отплате интереса на дугове, који су постали до 1880 год. Према томе, тих 40.000.000 дин. ваља да скинемо са леђа напредњачких. Када то учинимо, видећемо, да су напредњаци од претходника наследили 209.000.000 дуга, а целокупан дуг до 1 јуна 1887 год. износи 287.000.000 дин. у округлој цифри. Ја то не говорим на основу таблице, која је у извештају комисије од 1892 год. него на основу цифре првобитног дуга, који је учињен до 1 јуна 1887 год. По рачуну, који сам сад изнео пред Народно Представништво целокупни дуг до тога времена износи 286.123.000 дин. и од те суме спада на либералну владу 209.000.000 динара, а на напредњачку владавину остаје свега 77.000.000 дин. (Смех).

Од ових 77.000.000 дин. треба изузети ону цифру дуга, која је утрошена за време бугарског рата. Ја ћу примити ону цифру, коју је г. министар финансија казао т. ј. цифру преко 50.000.000 дин. И кад се она одбије од целокупног дуга под напредњацима онда излази на чисто дуг напредњачке владе од 27.000.000 дин. (Смех).

Молим вас, господо, сем тога, кад су напредњаци одступили, они су оставили привремени дуг 1887 год. и он је означен у извештају комисије од 1887 год. у суми од 32 милиона и неколико стотина хиљада. Кад сам био у комисији финансијској прошле године, чији је извештај г. министар финансија признао као петинит и стварао, мене је радозналост гонила и дужност ми је налагала да се зближа уверим, да ли је напредњачка влада на дан 1 јуна 1887 год. оставила онолики дуг, колики је комисија од 1887 год. начинила. Радећи на томе послу, ја сам радно у друштву са чиновницима министарства финансија, са људима, којима се не може одрећи ни добра намера да послуже земљи, ни пребацити партизанство. И ево прилога, који су они потписали и који сведоче, да је привремени дуг на дан 1 јуна 1887 год. износио 26 милиона и неколико стотина хиљада динара.

Даље, господо, од ових 26 милиона, извештајем г. министра финансија од 12 децембра 1887 год., прицаје се, да је било покривено 16 милиона, т. ј. толико је било артија од вредности у рукама државе. Кад се од 26.000.000 одбије тих 16 милиона дин. остаје 10 милиона дин. непокривеног дуга. Додајте тој суми од 27 милиона дин. цифру за покриће дефицита под напредњацима, онда на дан 1 јуна 1887 год. добијате целокупну висину привременог и сталног дуга у суми 37.000.000 динара. Дакле, за шест год. дефицит износио по 6.000.000 дин. годишње. Влада напредњачка није била задовољна са оваквим стањем, јер дефицит па био он 5, 6, 3, па и 1 милион, он не може годити ни једној влади и свака гледа да га се курталнише, и свака влада тежи, да дође до стања, у коме нема дефицита. Напредна влада и ако је видела, да су се извори, које је она створила, почели да развијају, опет је нашла за добро да корача тим путем. Она се трудила да створи нове изворе прихода, од којих ћу да споменем: непосредну порезу, државне прирезе, дувански и солески монопол и порез на обрт. Ти су приходи до 1887 г. скупа давали 20.121.000 динара, а у 1891 години ти исти извори прихода дали су 38.152.000 дин. Као што видите разлика је за 18.000.000 дин. Шта значи то? — Значи да су ови извори прихода од 1886/7 до 1891 год. развили се толико, да су за 18.000.000 динара надбацили пређашње приходе, а то је тајан сума, која је потребна да се плате сви апунитети за учињене дугове и под либералном и под напредњачком владавином, да се изравнају и зајмови и дефицит под прошлим владавинама, То

значи: имали би из створених извора довољно ерестава за ~~у~~ потпуно плаћање ануитета и још би претекло прихода за друге државне потребе, да се нису буџетске прилике измениле.

Да би се још јасније видело, колико је из којих извора прихода држава добијала више а где мање, дозволите ми да вам прочитам податке, извађене из завршних рачуна министарства финансија. Тако у 1886 и 1887 год. приход од непосредне порезе био је 10,850.000 дин. а од приреза 3,289.000 дин. У 1891 год. износио је приход од порезе 10,585.000 дин., а од приреза 4,949.000 дин. У 1886 и 1887 год. приход од дуванског монопола износио је 2,229.000 дин. а у 1891 год. 7,970.000 дин., приход од соли износио је у 1886 и 1887 год. 560.000 дин. а у 1891 год. 3,359.000 дин., приход од такса 1886 и 1886 г. био је 1,592.000 дин. а у 1891 год. износи 2,259.000 дин. и најзад приход од железница у 1886 и 1887 години не доносаше никакав приход, а у 1891 год. доносио је 6,000.000 дин. Овде је мој поштовани друг г. Новаковић, већ рекао, што бих ја имао сам да кажем и с тога о томе нећу да говорим, већ ћу да наведем друге податке.

По говору г. министра финансија, од железнице немасмо вајде ни ми, а немате је ни ви. Ја нисам чуо нити имао прилике да видим шта кошта експлоатација железнице, јер у буџету, који нам је поднесен, није тачно предвиђено колики је приход од железница и на чему се оснива. Ми смо добили један буџет о бруто приходима државне железнице. Но чувши оно, што рече г. министар финансија, ја се изненађујем, да се за железничку експлоатацију троши толико и да имамо још дефицита. Док је железница била у страним рукама за експлоатацију железница плаћало се највише 600.000 дин. годишње, а сад кад се плаћа преко 8,000.000 дин., онда ме то изненађује. Ако сам добро чуо, то је једна тешкоћа, једна незгода, која нам намеће дужност да размислимо о томе, шта је узрок, да се дефицит јавља и у железничкој управи. Оставимо, сада, железницу, па погледајмо у друге изворе прихода, које сам споменуо и видећемо, да су се сви толико развили, да су под радикалном владом 1891 год. дали више прихода за 18,000.000 дин., него у оно доба кад су ти извори прихода створени.

Наравно, напредњачка влада, створивши изворе прихода, ставила их је на расположење наследницама напредне странке — то су, као што знате, прво фузија, па после чисти радикали. Одмах, чим је напредна странка одступила са државне управе, онога је часа констатовано финансијско стање, једном комисијом, за коју ја не могу да кажем онако, као што је г. министар финансија казао за комисију од 1892 год. — не могу рећи да је извршила свој задатак као што треба. Нећу да јој пребацујем несавесност, али ја сам вам доказао извештајем од 1892 године, који је г. министар финансија признао као исправан, и који је потписао главни књиговођа државних дугова, да извештај од 1887 год. није био исправан. На основу тога неисправног извештаја, на основу тога извештаја од 1887 год., поднесен је 12 Децембра 1887 год. извештај од стране министра финансија Народној Скупштини, и на основу тога извештаја тражено је, да Народно Представништво одобри зајам од 20 милиона ефективних, да се исплати дуг напредњачки и да се покрије дефицит за 1887 годину. Скупштина је то одобрила 31 Децембра 1887 год. а 4 Јануара 1888 г. закључен је зајам. Држава је добила тражену суму; па шта је било даље? Дефицит је остао, јер од оне суме, коју је држава добила употребљено је само 14 милиона на исплату затечених дугова, а остало на редовне државне потребе у 1888 години. Тадави је министар финансија одступио, па је дошао други. Али ја нећу да говорим о личнојности, већ о времену, кад се што десило, јер се нас не тичу људи по ствари. Као што видите из извештаја, који је г. министар признао за тачан, од зајма, који је био намењен за исплату напредњачких дугова, употребљено је на ту цел само 14 милиона, дакле мање, по што је било покрића, које је остало иза напредњака. То покриће износило је 16 милиона динара по извештају од 12 децембра 1887 год. Где су оних шест милиона

отипли? Отипли су на исплаћивање редовних текућих трошкова. Господо, то је узрок, што су остали неисплаћени дугови пре 1 јуна 1887 год. А ово има оиет својих узрока. Прилике на европским пијацама и начини закључивања зајмова, утицали су, да министар није могао да добије на време, да плати напредњачке дугове, него је новац долазио доцкан, а он је имао пречих потреба, и то се протезало из године у годину а дугови су остали неисплаћени. За то чујемо данас из ваших уста: „ово су дугови напредњачки“.

Господо, не може бити говора о овоме, да ли су то напредњачки, либерални или радикални дугови. — Свакојако ово су дугови државни за које свака странка и влада имају подједнаке одговорности. Што је било напредњачког дуга, то је одобреним зајмом од 1887 год. који је извршен 1888 год. ваљало исплатити. А шта је било после тога, то не пада на терет напредњачкој влади и напредњачкој странци, јер од тада они се не појављују на политичкој позорници Србије као власт. За то, дакле, нема места пребацивању, да су за ово напредњаци криви.

Господо, да стоји то, као што сам мало пре рекао, да се из нових зајмова трошило више на текуће трошкове, него на отплаћивање дугова, ја ћу за доказ да се позовем на извештај. Из овог извештаја види се, да је осам пута више употребљено на текуће трошкове, него на исплату старих дугова; да међу тим, зајам је учињен за измирење тих дугова. За доказ, да од нових зајмова нису плаћани стари дугови, него редовне потребе, ја ћу да наведем ово: Од зајма, који је одобрен 31 децембра 1888 год. употребљено је на ануитет 8,965.856 дин., за исплату приврем. дугова само 1,059.517 дин. Од зајма железничке експлоатације употребљено је за исплату привремених дугова само 708.000 дин. за покриће привремених дугова, а за ануитете 4,595.517. Из овога се види, да су зајмови, одобрени на исплату привремених дугова, употребљени на исплату ануитета. Види се, дакле, да су нови зајмови прављени те с њима нови дугови плаћани.

Господо, од 1 јула 1887 год. до онога зајма од 1888 год. могло је још и да буде спора, да ли је све исплаћено што је од напредњака остало, и да ли има још дуга њиховог. Али од новембра 1888 год. од дана, кад је министар финансија радикалне владе поднео извештај Народној Скупштини о финансијском стању, које је затекао после владе г. Николе Христића, не може бити спора о томе. У том извештају има врло лених слика, које још боље потврђују оно, што сам казао (чита):

„Једним зајмом дакле од ефектних 20 мил. динара, држава би исплатила: железничку експлоатацију, све бонове у течају, сав дуг Народној Банци, и платила би лутријске купоне, дугове по текућим рачунима на страни, железнички мост на Сави, експропријацију и намирна би био трошак око проширења железничких станица у Београду и Лапову.

„После овако тачно изложенога стања финансијских послова државних и стварно израђенога буџетског предлога за 1890 г. који се већ пред Народном Скупштином налази, програм финансијске акције државне сам се собом одређује. Он је јасно опредељен свакоме ономе, ко познаје стање финансија државних и привредне прилике земаљске. Силни терети држ. дугова наваљени су свом тежином на један нараштај, који још није економски толико ослабљен, да их без осетне штете по привредну моћ своју подносити може. Непосредни порез држ. не може се повећавати, већ само праведније распоређивати, и за то, тежиште помоћи давањем финансијском стању лежи у штедњи и отварању нових финансијских извора онде, где се то без икакве битне штете по привредну снагу народну учинити може. У ред ових извора долазе посредне порезе, монопол дувана и друге трошарине, о којима ће се дотични предлози још овој Народној Скупштини поднети. Италија у финансијској невољи послужила се привремено и самом трошарином на хлеб.

Питање о конверсији државних дугова, којом би се терет ануитета олакшао не зависи од добре воље већ од могућ-

ности, коју даје тек оно стање курса држ. облигација, при коме се конверсија са користићу извршити може. То стање даје се постићи само правилном и јасно одређеном финансијском радњом државном. Да се све ово постигне, потребно је да се државна политика по свима грамама управе државне стално креће стазом добро и правилно схваћених интереса земаљских, јер добро уређене финансије само су израз и резултат правилне политике државне. Данашње политичко стање земље даје довољно јемства за ту правилност и онда смемо и можемо с поуздањем очекивати, да ће се развој финансијских послова државних моћи у скоро да сведе у свој природан и правилан ток“.

Једним зајмом од 20 милиона ефективних, држава би исплатила железничку експлоатацију, све бонове у течају, железнички мост на Сави, сав дуг Народној Банци; исплатила би трошкове око проширења железничких стација у Београду и Ланову.

Дакле, као што видите, министар је тражио 20 милиона да плати дуг, што је остао од 1887 год., и Скупштина је то одобрила. Је ли плаћен, или није, то видимо из овог предлога, који је данас на дневном реду. — Није се могло да плати. Ја не могу да нађем другога узрока, него да постоји нерад и перед у нашим финансијама. Ја не видим, да је Србија земља, која нема услова да се економски развија; ми видимо, да се економски непрестано иде напред; видимо да Србија својим обвезама тачно одговара и за ово тринајест година, на управи земље променило се толико влада и толико странака, па се опет све тачно и уредно плаћало, приходи се умножавају — а дефицити су опет ту.

Па, господо, кад би ово био последњи зајам, који се тражи за покриће дефицита, верујте, да не бих устао да говорим, већ би га примно са раширеним рукама! Ја се бојим, да се г. министар финансија у рачуну не вара, јер њему неће бити довољно 18 милиона да покрије своје дугове и дугове својих претходника, који су се затекли 1 августа 1892 год. Ја се бојим, да ова сума неће бити довољна за покриће дугова, и бојим се, да у 1894 години, влада не буде опет принуђена, да тражи какав нов зајам, те да се покрију неки нови дугови. Ја страхујем — нека ми за то не замери г. министар финансија, и ево на основу чега оснивам своју бојазан. Г. министар финансија на стр. 10 извештаја признаје, да је на дан 1 априла привремени дуг износио 37,720.000 дин., па онда вели да му не треба већа сума од 18 милиона, па да покрије дуг од 37 милиона. За што? Ево за што.

Он у извештају наводи дуговање железничке дирекције за нову инвестицију, па вели, да то дуговање не мора платити за то, што за њега постоји засебно одобрење. Сума ова износи 2.800.000 динара. Оно запста постоји нарочито одобрење, али тиме, што постоји на основу одобрења то ни мало не мења саму ствар. Ми дугујемо привременог дуга на 2,600.000 дин. Железница је установа државна, и она даје држави прихода, а држава за њу чини зајмове. Ја сам ономад учинио г. министру грађевина примедбу за то, да се железница не сме издвајати и давати јој право да се сама задужује, и министар ми је обећао, да ће се то на јесен исправити и да ће суму од 5 милијона динара, која је била у железничком буџету пренети из железничког буџета у буџет министарства финансија као надлежан; јер под мин. финансија стоје сви државни приходи, сва државна имовина, а под њим су и сва државна примања и давања — сви државни дугови — што је управо сва државна имовина, па и железница, као државна установа. С тога министар финансија и дужан је, да тражи за железничку зајмове.

Друга тачка, то је дуговање класној лутрији. Пре свега да вам напоменем да у државном рачуноводству не сме бити пребијања дугова, већ се мора све изравњавати. И у колико ја знам, налазим, да се ово пребијање не може извршити а у толико мање, што се у тач. 8 та иста сума задужења поново помиње.

Изгледа, дакле, да ми плаћамо класној лутрији оним новцем, који има благајна државна да прима од Управе Фон-

дова. Ја вам скрећем пажњу с тога, да видите, да ово није последњи зајам, него да ће бити још и других зајмова, а овај оставља несумњив квасац за други зајам, који ће доћи и неће бити мањи од 6 милиона динара. За дуговања министарства спољних послова Српској Кредитној Банци, вели се, да је ово привремени дуг за подмирење потреба у посланствима на страни.

Господо, још лане, кад је била она комисија, што је прегледала државне дугове, и којој сам и ја био члан, нашао је тамо пету суму — а ево те исте суме, где још постоји и сада, и ако је државни рачун закључен још 31 Марта од 1892 год. Ево те суме и у књиговодству од 1893 године. То значи, да није намирена 1892 године, него је прешла у 1893 годину; и кад се до сад није измирила, онда се не може измирити ни ове 1893 године, без нарочите позајмице, а загледајте у буџет ове године, видите, да нема таквих позиција, и онда се она не може ни исплатити. Дакле, и то је један привремени дуг, и кад је то дуг, он не треба да постоји. Боље је, нека се у једанпут све исплати, сви ти ситни привремени дугови, а не овако, сваки за се и да имамо овако ситних привремених дугова. Мени се чини, да нема веће персоне него да остају овакви привремени дугови, па ма они били и најситнији. Господин министар изоставља и она дуговања Народној Банци, која постоје по залогима, а мени се чини, да су те залоге „селске обвезнице“, које износе на 717.000 дин. То дуговање Народној Банци од 750.000 дин. и оно друго од 717.000 дин., износи свега на 1,400.000 дин. То би све требало у једанпут да се исплати, јер те залоге нису никакве залоге, а привремени дуг остаје и даље.

За исплату реквизиција потребна је сума од 100.000 дин. у лугриским обвезницама. Али су оне заложене код Народне Банке и њих би ваљало откупити. Чиста добит од њих била би довољна да се њоме исплати овај дуг. Али треба најпре да се оне искупе.

Даље, дуговања државној штампарији по ситним рачунима, па и ту суму ваља исплатити, јер је и то привремени дуг, а за све те привремене дугове, мислим, неће бити опет довољна сума од 6 милиона динара, па да се исплате; већ нећемо сачекати још ни годину дана, а ми ћемо поново опет решавати о новом задужењу за исплату ових привремених дугова.

Господо, ја сам поменуо, да је велики узрок нашим дефицитима и перед, који влада у пословима државних финансија. Ја имам обичај, да све што кажем и докажем. Да је перед у нашим финансијама сваки ће се уверити кад прочита извештај од 1892 год. од стране 30—35. Шта ће наћи у том извештају? Наћи ће, да се 22 милиона динара води по књигама главне државне благајне, а не зна ни се ни почетка ни свршетка. Задужени су поједини заводи, а дуг не постоји, други су одужени и ако и то не постоји. Ја нећу да вас даље морим, али вас молим, да узмете на ум овакав перед, који се види у књигама наше државне благајне. Жао ми је, што морам да изнесем пред Народну Скупштину, али на то су ме изазвали говорници појединих предговорника и ја хоћу да дам обавештења, које ће расветлити право стање ствари, како се не би могло ни мени ни мојим друговима пребацити да смо ма за што криви. Признајмо сваки своју ману, па ћемо се онда врло брзо излечити од дугова.

Ви ћете казати, „па перед је био и под напредњацима“. Јест, господо, перед је био и под напредњацима, али, разлика је, што смо ми за време тога переди много урадили и што смо створили много извора државних прихода, који данас постоје. Рад наш, господо, он нас извињава за перед, али шта ће извињавати оне, који су после нас дошли? Ја мислим, да их неће моћи ништа да извини.

Ја мислим, да не треба да вам побрајам све податке, него и сами узмите и прочитајте овај извештај, кад сте докони, па ћете се уверити, да је перед узрок нашем тешком финансијском стању.

После овог долази и *нерад*, који је скопчан са општим стањем у земљи. Задржали смо старо наплаћивање наших при-

хода; видели смо, да је тај начин неподесан и да не може држави да донесе оне приходе, који су предвиђени; јер има много ненаплаћених прихода државних. Из тога се види, да није рађено оно, што је требало радити; није заведен поредак у наплати државних прихода.

Господо, да је било реда и рада од 1 јуна 1887 године, а тај се обећавао од стране људи, који су тада узели управу земље у своје руке, данас ми не би требали ове зајмове да чинимо, јер од оних 116 милиона дин. учињеног зајма од 1 јуна 1887 године до данас, само су 37 милиона употребљени корисно а осталих 89 милиона дин. употребљено је на покриће привремених дугова. А ко се интересује, ја се позивам на исту ону таблицу, на коју се позвао и г. министар финансија, а која се налази на страни 111 извештаја од 1892 год. и кад изведете оне суме зајма, које су од 1 јуна 1887 год. до сада учињене, онда, кад одбијете суму од 116 мил. видећете да су само 37 милиона употребљени на корисне уставове.

Господин министар финансија у своме говору позвао се на извештај финансијске комисије, која је доказала, да су дефицити све мањи. Заиста, господо, дефицити су из године у годину мањи, но су и приходи већи. Али, кад је говор о дефициту, онда се мора обратити пажња и на завршне рачуне. И ако комисија од 1892 године говори о завршним рачунима, ја сам и онда имао своје мишљење, а и сад налазим, да ће сваки од вас моћи да увиди откуд је могуће, да дефицит 1887 године спадне од 4,89 милиона на 14, а 1891 године на 680.000 динара.

Што је комисија исправила те рачуне? Она је то учинила колико је могла, али она не тврди, да је баш све до краја тачно исправила, јер право стање није било познато него се морало изналазити. Комисији је пало у очи: како је дошло да 1887 год., дефицити од 11 милиона спадају до 4 милиона 1888 године? Ево како: што 1888 год. није плаћен ануитет у суми 5,613.000 динара, јер кад би се то платило онда би дефицит био 10,543.000 динара. Ово долази пак отуда, што је управа држ. дугова задоцнила да јави благајни приход од 3 милиона динара и због тога се та сума не показује 1888 године као приход. То је опет узрок те је дефицит од 10 милиона требао да спадне на 7 мил. Дакле, с једне стране нису тачно вођени расходи, а с друге приходи. 1889 год. свела је се сума дефицита на 14 милиона динара.

И завршни рачун за 1891 годину могао би се подврћи критици, не за то што није тачан, него што су приходи, којима се покривају расходи потекли из нередовних извора, а не од редовних прихода. Кад би се с те тачке гледишта посматрали завршни рачуни од 1890 год. они би показали мало већи дефицит него што га је комисија утврдила и што је влада у завршном рачуну показала.

Тај исти случај је и са завршним рачуном 1891 године. Ми смо у редовним приходима примили мање 6 и по милиона дин. у ванредним приходима, а примили смо 3,700.000 више. Ванредни приходи, ако се финансије уреде, биће из године у годину све мањи и мањи. Докле имамо тих прихода, дотле и наше финансијско стање неће бити уређено. Ви видите, да ја налазим, да је наше стање финансијско неуређено. Не налазим пак да је рђаво. Ја смем смело пред светом да тврдим, а и тврдио сам, да наше финансијско стање није рђаво. Оно условљава само мало више рада и реда. И кад би се на њему радило како ваља, кад би се наше књиговодство уредило да буде како треба и кад не би због политике крили дефиците, онда би ми врло брзо били на чисто са нашим „тепким“ финансијским стањем и не би имали ништа више да радимо на поправци његовој.

Вредно је, да овом приликом изнесемо и кретање наше државне благајне од 1887 до 1892 год. То ће показати слику, која ће садржати доказе, колико је дефицита било у буџетима, колико је ванредних прихода употребљено на редовне потребе.

Државна благајна имала је од јуна 1887 до 1 августа 1894 године редовних прихода 206,519.583, а редовних расхода 235,844.265. Дефицит је био 29,324.583 дин. Ванредних прихода било је 84,682.613, а ванредних расхода 48,058.284

динара, што значи, да је остало од ванредних прихода на расположење за покриће редовних трошкова 36,624.429 дин. Узмите, да је 29 милиона 324.583 и да је вишак 36,624.429, онда се добија сума од 65,949.012 динара. Одузмите од ове суме 10,000.000 за исплату привремених неповратних дугова пре 1 јуна 1887 године онда остаје 55,949.012 динара и додајте сада нов зајам од 22 милиона динара, онда добијате опет готово исту суму од 77 милиона 949.012 динара. Кад су напредњаци имали 6,000.000 дефицита, они су срачунавали буџет на 44,000.000 динара, а створили су изворе, који данас доносе ефективно 53,000.000 дин., према извештају г. министра финансија. Нека би и стајало, да буџет напредњачки није био потпуни; нека би и у истини било, да су у њему фалиле неке позиције расхода; нека се та неправност исправи, опет сума, која би претекла, кад се не би расходи државни тако јако увеличавали после напредњака, изнела би око 10,000.000 дин.

Да завршим, господо. Да сумирам све оно, што сам до сад казао. Ја не видим лека, да ће се постићи равнотежа ни увеличавањем прихода ни смањивањем расхода; шта више, налазим, да се за војску мора више трошити од сада него до сада. Ја налазим, да би се лека могло наћи само новом организацијом финансијском, на којој се почело да ради, ако би се, даље, завео други начин рада у државном књиговодству; ако се заведе други начин наплате прихода и ојача контрола код финансијских надлежстава. Кад се све то оствари, онда ће се моћи добити толико прихода, да нећемо моћи у уговорима за зајмове читати речи, да се од наше државе за зајам тражи нека „супергаранција“, што значи гаранција над гаранцијом. Ја сажаљевам, што је та реч остала у предлогу за зајам, јер ја држим, да Србији стоји на том ступњу с кредитом, да нема никакве нужде, да даје неку „супергаранцију“ за зајам. Као што мало час казао, ја држим, да Србија својим финансијским стањем није заслужила, да се од ње тражи „супергаранција“, а још мање, да је дужна да даје такве гаранције.

Сем ових неколико мера, које сам поменуо, разуме се, да Србију очекују многи други послови, ако хоће да уреди своје финансије онако, као што треба. На те послове упутио нас је и г. министар финансија у своме говору, и за то ја на томе нећу се много задржавати. Ти се послови састоје у реорганизацији целокупне управе државне. Наш буџет, као и сваки други буџет, није ништа друго, него слика у огледалу. У буџету се огледа целокупна државна управа и она није њен облик, него само слика тога облика. У једно време владало је мишљење да ми треба да крешемо буџет, па да тако изравнамо дефиците и да доведемо буџет у равнотежу. То је погрешно мишљење. Са свим је правилно оно мишљење, што је г. министар финансија изнео, да треба реорганизовати из корена целокупну управу државну, и кад то буде извршено као што треба, онда без брисања расхода, без нових задужевања доведемо наше финансије до онаквог стања, као што сви желимо.

Министар финансија Мих. Вујић — После говора г. Вукашина Петровића сматрам за дужност, да кажем неколико речи; управо, да одговорим на неке примедбе и нека тумачења, која, мислим, да су из основе неправилна.

Пре свега, господо, онај рачун, који је правно г. Вукашин, ја нећу овде да га са њим пречишћавам. Случајно, господо, овде у Скупштини заступљене су две партије и кад се овде баца одговорност на трећу, које нема ту, онда је лако, разуме се, објаснити све на њену штету. Г. Вукашин прави рачун, да за све дугове од 1880 год. не треба бацати одговорност на напредњаке, него на либерале; по г. Вукашиновом рачуну излази, да од целокупног дуга до 1887 г. у 286,000.000 дин. 209,000.000 пада на либерале, а само 77,000.000 на напредњачку владавину. Ја нисам позван, да овде заступај либералну странку. Либерална странка данас нема својих представника, да се овде бране, али сигурно она, као треба странка наћи ће пута и начина, да расправи ту ствар, да ли само 77 милиона дин. до 1887 год. пада на напредњачке владе, а сав онај кусур до 286,000.000 дин. да пада на либералне владе. И либерална странка нема овде својих представника, да они

сами одговоре на овај рачун Вукашинов, ја немам ни воље ни време да улазим у тај рачун без крчмара. Ја само констатујем факт, да је после напредњачке владавине, а чијим је узроком не знам, примљено 1887 год. дуга 281,000.000 дин. и да је и после тога и онај први зајам радикалне владе од 30 милиона дин. учињен за исплату подужница наслеђених од раније владавине, а нарочито од бугарског рата. Сав остали зајам под радикалима, учињен је за материјалне и то за по земљу корисне издатке, за откуп експлоатације железнице, монопола дувана и соли. То је добит за државне интересе и кад бисмо ми такав рачун градили, као што га прави г. Вукашин, онда бисмо могли још са већим правом казати, не само што нема ништа, да се за зајмове на радикалну странку баца, него да преко тог зајма имамо још један плус, један вишак, јер узимајући железницу и монополе дувана и соли, ти приходи, који би отишли у туђе џепове иду у државну касу и смањујући државни дефицит од 6 и 8 милиона на 600.000 не само да нисмо земљу задужили, него смо јој дали један вишак. Ето на то води и пазлази логика, коју заступа г. Вукашин Петровић. И најзад са свим је тако, јер кад узмемо, да смо наследили 15 милиона дин. анунтета, а ја примам баш и онај годишњи дефицит од 6 мил., који је г. Вукашин констатовао за време напредњачке владавине, онда узмите тих 6 милиона годишње, као наслеђени годишњи мањак и 15 милиона, који се плаћају као анунтет на дугове и додајте томе још, да су главни извори државних прихода били дати странцима и додајте томе још и да је највећег перада било у администрацији финансија државних, што ћу још нарочито показати, — па ћете видети да ли се овакав резултат добија или не.

Мене је и навело, да говорим то, што г. Вукашин врло много пута употреби речи, да је узрок нашем финансијском стању перада и нерад; он се радо враћа на фразу о владавини реда и рада. Па, господо, дозволите да поставим само неколико питања: је ли то влада реда и рада, кад се железница скупо плати, подигне скупим народним жртвама са преко 150,000.000 динара и кад се после та железница тако скупа даје странцима под закуп, под таквим условима, да не само немамо од ње никаквих прихода, не само да она ништа не плаћа у олакшицу њеног задужења, него и сами трошкови око експлоатације, натоварени су држави тако, да на те трошкове још по 1.000.000 и више дин. држава мора закупцу годишње да доплаћује преко свих прихода железничких. Је ли то владавина реда и рада, кад се ти најважнији приходи државни дају под тешким условима странцима под закуп? Је ли то влада реда и рада, да се прво установљавају извесни извори прихода, па се у исти мах дају лакомислено под закуп и то дају за дуг рок; на прилику монопол дувана за 50 год. и то тако, да се пре 25 год. не може повратити у државне руке? Је ли то влада реда и рада, кад се тај извор прихода, који данас баца 6,000.000 дин. чистог прихода државној каси даје под таквим условима странцима, да држава никакве вајде од ње нема? Је ли то влада реда и рада, кад се установљава монопол соли, па кад се тај монопол соли даје под закуп за 500.000 динара годишње, док он данас даје готово пет пута толико?

Дозволите ми, господо, још неколико питања. Је ли то влада реда и рада, која је имала онакво уређење пореске администрације државне, а ја сам био томе сведок, кад сам дошао на положај министра финансија, то знају не само чиновници, него знају и људи из народа, па се зна и у јавности, како је било са вођењем пореских књига. Овде ће ми бити сведоци многи посланици, кад потврдим факт, да у многим крајевима никаквих пореских књига није ни било. Ја, господо, знам крајева, где је пореза на рабошу вођена. Кад се дође у општину и кад се пита, како је разрезан порез, онда вам је одговорено, да нема књига, него вам се показује рабош иза врата, на томе рабошу разрезиван је порез и по том рабошу наплаћиван вам је порез. Ја напомињем овакве податке, да се види, како је влада напредњачка била влада реда и рада. Ја мислим, да је под радикалима учињен велики корак у на-

пред, што је пореска администрација уређена бар толико, да знамо начисто, како је пореза разрезана, колико је порезе наплаћено и колико је ушло у државну касу. Што има још тешкоћа, не лежи узрок у оскудници добре воље, него у оскудници практичне могућности, што немамо довољан контингент људи за правилно извођење пореске администрације. Говорено је и о грешкама у књиговодству државном. Па, господо, лако је донети закон. Ми можемо тако далеко ићи, да одмах законом уведемо и душло књиговодство. Али од тога доношења закона, па до практичног извођења његовог, остаје још много. Треба паћи људи, треба целу администрацију по свима струкама државне управе изменити. Није то само довољно у опште н. пр. рећи, да ће се при купљењу државних прихода водити овако књиге, него и сва надлежства државна и општинска морају се онда из основа мењати. Целокупну управу државну ваља из основа изменити; а за то треба доста времена, пажње и памети. Те се ствари лакомислено не мењају. Ова је се администрација узимала већ од 50—60 год. То је се уживело, утврдило и да се то из основа измени, ваља се озбиљно промислити, ваља саставити стручну комисију од чиновника свих струка и зналаца и та комисија ваља бар пола године да има на расположењу, да проучи и процени, како ће се цела управа државна изменити и како ће се ново књиговодство извести.

Ја ћу, господо, да идем и даље са питањима, кад се нама пребацује, да је главни узрок нашем финансијском стању перада и нерад. Да се запитам, господо, како је изведен попис људства и имања, који је загачен. Сам г. Вукашин рече, а тако и јесте, а и сами сте томе сведоци, да је пореза на земљиште смањена. Јесте, пореза је смањена, али она није смањена због политике, већ су само уклоњене неправде напредњачке владавине. Ја мислим, да нигде није било толико политике, колико баш у оном попису од 1885 год. Као што је и вама познато у томе попису било је доста случајева, да је противнику политичком, који има 10 хектара записано 50 хек., а политичким пријатељима, који су имали 50 хек. записано је 10 хек. О томе има доказа на свакој страни пореских књига. Радикална влада предузела је и катастарско премеравање и његови резултати досадашњи већ показују, где је било прикривеног земљишта?

Изложивши само ово неколико факата, ја мислим, да се с правом можемо запитати, а мислим и да није тешко по савети и по души одговорити на то, кад је више реда и рада било и кад је мање политике било, да ли до радикалне владе или од времена радикалне владавине; да ли је више реда и рада било онда, кад су основни приходи државни били дати странцима у руке; кад је пореза од ока разрезивана, кад пореских књига никако није ни било; онда, господо, кад се код управе државних дугова није ни знало, колико о коме року има отплата наша држава да плаћа? Онда је такав нерад у управи државних дугова био, да смо очекивали рачуне од страних банака, да нас они тек извести, колико имамо у идучем року да платимо и ми смо плаћали без поговора, јер књиге су биле у највећем нераду. Администрација је данас у управи државних дугова измењена и то тако уређена, да се има она цела евиденција о стању дугова, који се има и код сваке берлинске, париске или бечке банке и да се по тој евиденцији закључивање — аретирање — рачуна на сваку пару и сантим знаде и слаже. Ја мислим, да је довољно да само ово неколико питања поставим, па онда да вама оставим да по савети и души кажете, која је владавина била владавина нерада, нерада и тесногруде партијске политике?

(Наставиће се)

НАРОДНА СКУПШТИНА

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ О РАДУ СРПСКЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

ИЗЛАЗИ СВАКИ ДАН ЗА ВРЕМЕ СКУПШТИНСКОГ РАДА

ПРЕТПЛАТУ ПРИМА СРПСКО-КРАЉЕВСКА

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА И СВЕ ПОШТЕ У СРБИЈИ

ЦЕНА ЈЕ ЛИСТУ ЗА ЦЕО ОВАЈ САЗИВ:

ЗА СРБИЈУ 5 ДИНАРА

ЗА СТРАНЕ ЗЕМЉЕ ТОЛИКО ИСТО С ДОДАТКОМ ПОШТАРИНЕ

УРЕЂУЈЕ СЕКРЕТАР СКУПШТИНСКИ

РАНКО ПЕТРОВИЋ

БРОЈ 50

ПЕТАК 30 ЈУЛА 1893

ГОДИНА III

38 САСТАНАК

23 јула 1893 у Београду

ПРЕДСЕДАВАО ПОТПРЕДСЕДНИК,

Дим. Катић

СЕКРЕТАР,

Алекса Ратарац

(НАСТАВАК)

(О припр. прирезу).

Милутин Гарашанин — Господо, нимало нисам имао намеру да улазим у претрес ове ствари, али почем се ово питање скренуло на другу страну, на питање у којима сам ја, посредно или непосредно, заинтересован као члан ондашње владе, или као бивши председник владе, која се данас прекорера, па како је такав прекор нашао одзива и код самог г. министра финансије; то сматрам за дужност, да устанем и да кажем неколико речи у објашњење прекора, који су пали како са овог места овамо, тако и са оног места тамо. Господо, ја нећу да докажем, да ли је напредњачка владавина била владавина реда и рада, нећу да докажем ни да је ово владавина нереда и нерада, али ја констатујем један факт, а тај је да у Србији има и нереда и нерада, и констатујем без обзира на то, где га има. Констатујем за то, што тај факт не да нам да к себи дођемо и право стање и истину угледамо. Нама је казао г. министар финансија мало пре, да се неки научник Густав Раш, некад изјаснио пред светом како Србија нема дугова а има напретка на културном пољу, има добрих путова, мостова, болница и т. д. Ја не знам да ли је тај господин жив још и данас; али, чини ми се, кад би он данас живео, да би променио своје мишљење о Србији и да би казао да ми имамо врло много дугова, али да више немамо ни путова ни ћуприја, ни у опште онога што један народ уздиже на културном пољу. Знаш ја, господо, да су жељезнице одузете од странаца; то сам у једној ранијој прилици напоменуо. Те је жељезнице одузела владавина, која је после нас дошла и добро је урадила. То што сам пре казао, то кажем и данас. Али та је влада одузела жељезнице баш по оном уговору, који смо ми направили, по оном уговору, на који се викало и коме би рок сад кроз 2—3 године протекао и без радикала и без напредњака. Кад каже г. министар или неко други да смо ми требали дати времена, да се боље проштудира питање о жељезници, питам ја, шта бисмо добили да смо то учинили? Кад узмемо у рачун, да су после тог зајма направ-

љене две жељезнице од светског значаја и да је поред њих направљено још две жељезнице локалног значаја, и кад затим упоредите са овим, да је доцније за прављење још једне мале жељезнице Сењске најпре било прорачунато 6 до 700000 дин. и да данас због тога стоји предлог министров пред скупштином да се накнадно одобри зајам за још 900.000 дин. чини ми се, јасно је да би онда сва наша штудирања остала бескорисна, бесплодна. А не знам ни да ли би онда имали више искуства при прављењу мостова и тунела, него што смо имали прошле године при прављењу Љубичевског моста, који ено и данас лежи срушен и у Морави изручен.

Каже се, да онда није било пореских књига. Ја сам имао срећу у моме животу да будем кмет и то кмет у селу и знам, да сам ја имао уредних пореских књига, а кад се каже, да је било кметова, који их нису имали — таквих кметова има и данас. И данас је неред у управи пореској, а ако га је онда и било, опет је онда боље наплаћивана пореза, него данас, и то не зато што је наплаћивана на више ектара, него што је у ствари било — из политичких рачуна, као што један мало час рече. Не, ја то одбијам од ондашње владе; њој је било стало до тога да ништа не остане неоптерећено, а влада није наређивала да се ма коме порезује порез према партијским интересима. Али, господо, ако је онда тога нереда и било, има га и данас. Ја ћу самог себе да изнесем за пример. Ја плаћам порезе на земљу много више него што у ствари имам земље. Нарезано ми је више хектара, него што је у ствари. Нисам се за ово жалио и то је и данас тако. Још ћу један пример да узмем, где сам се жалио. Ја сам некад издавао један лист. Између осталих облика пореза ударена ми је по закону пореза и на приход од издавања тога листа и ја сам онда то и плаћао. Али доцније, тај лист је престао, па и ако је с тим престао по закону и дужност да се плаћа на њега пореза, ипак од мене се још и данас тражи на то пореза. Ја сам се пре две године жалио због тога, па још одговора нема. Те неуредности, дакле, има и данас, а то је доказ, да нема довољно ни реда ни рада у нашој администрацији.

Господо, мени се чини да, у место овога претеривања, у место овога што тражимо, шта ћемо један другом да набацимо као кривцу, у место овога што ћете ви доказати како сте ви наследили дугове од напредњака, а ми напредњаци доказати како смо их наследили од либерала, у место свега тога, мени се чини, да је много чистије и паметније да погледамо ствари у очи онаквој, каква је, и да зло исправимо, ма где оно било. Рецимо да је истина оно што је г. министар финансија рекао, да је она владавина, која је пре њих била, била владавина нереда и нерада. А је ли то, господо, разлог да то и данас буде? Могли смо ми напредњаци тешко пред Богом згрешити, али то није никакво оправдање за вас, да

продужујете та грешења, па све и ако бисмо ми у истини и заслужили, да нам се тако каже. Што се тиче пореских књига, не знам у каквом су стању, али што се тиче нереда у министарству финансија, допустите ми да вам прочитам оно што је мој друг Вукашин пропустио прочитати и да вам обратим пажњу на то:

Рачун „Комерцијал Банке“ у Пешти, Парт. Л. 136, (у изводу бр. 11).

С овим заводом имала је рачунске односе Управа Државних Дугова, преко Браће Андрејевића банкара, ради распродаје 3% лугријских обвезница. Пошто су обвезнице распродане и ова банка наплатила своју услугу, престала је и веза с њом. Главна Благајница није ни с овом банком имала непосредне рачунске односе, већ преко Управе Држ. Дугова. И кад је с њом пречистила рачуне и ништа јој не дугује, онда још мање може што год дуговати Главна Благајница из 1890 год.

С тога имају отпасти 444.000 дин.

А међу тим у књигама Главне благајне у питању је сума од 444.000 дин.!

Г. министар финансија допустиће, да се ово не може назвати ред у државним књигама главне државне благајне. Имам, господо, више листа да вам прочитам о оваквим стварима, али ја ћу само нешто да извадим:

„Займови чињени на страни, као у опште и сви други државни займови, употребљени су на исплату анујитета или других каквих подумица или потреба. Јасно је, дакле, да је и овај новац, примљен од займа, одмах и употребљен на постојеће потребе, па и обрачунат. Ну кад је распоређен на дотичне рачуне и расходован, требао је уједно бити скинут са овога рачуна Управе Државних Дугова. А да је доиста сав овај новац угрошен, дакле, буџетски расходован, доказ је то, што се у најновије време Управа Државних Дугова, односно Главна Благајница, привремено задужила са 8000.000 дин. Берлинском Трговачком Друштву, ради исплате анујитета за 1890 и 1891 годину, па та је сума буџетски распоређена и расходована.

Према томе ово потраживање Главне Благајнице од Управе Државних Дугова у самој ствари не може постојати данас. Ваља дакле, одбити 10,326.780 дин. и 74 паре.

Па и то није све. Чујте још:

Рачун друштва за грађење и експлоатацију срп. држ. жељезнице, Парт. Л. 134, (у изводу бр. 4).

По овоме рачуну Главна Благајница потражује од именованог друштва 123.589.86 дин., а то је данас по све нетачно. То друштво нема више никакве рачунске односе са српском државом, па дакле ни са њеном Главном Благајницом. Оно и не постоји, од кад је железница у српским рукама. Држава га је у свему измирила, кад је с њиме раскрстила. Оно није могло остати нама ништа дужно, тим мање, што Главна Благајница није стајала с њиме у непосредној вези, већ су то рачунски односи с Управом Државних Дугова.

Па зато има, да се одбије 123.589 дин и 86 пара.

То је извештај првог књиговође главне државне благајне, г. *Светозара Марковића*, за кога знам да није напредњак. И он закључује овај извештај овако: „према томе ово потраживање главне благајнице од управе државних дугова у самој ствари не може постојати данас. Ваља, дакле, одбити дин. 10.326.790-74.“

Господо, жалосно је да је морао доћи девети Август, па да се, тек из партијских обзира, састави комисија и да она позивалази ове неуредности између главне државне благајне и управе државних дугова. То се не може узети као добра страна наших финансија.

Господо, има још и три четири или пет страна таквих ствари у овим извештају и све те ствари кад би се узеле у обзир, онда би се морало признати, да не треба да будемо тако тесногрудни, него треба да признамо да заиста има нешто

„патрулог у држави Данској.“ Мало ту помаже да ли су то трагови радне радикалне или напредњачке. Те трагове ваља заравњавати. Али оваком радњом они се само дубље утискују. И ми напредњаци кад говоримо ово, што смо овом приликом рекли, чинимо то само за то, да скренемо пажњу Народном Представништву на потребу, да се у место партискога претеривања, приступи озбиљно оним мерама, које ће једанпут загиснути оне озворе, из којих су досад потицали нови дефицити, нови займови и нови порези.

М. Вујић — Господо, бићу веома кратак, јер је већ и сувише касно да се о овоме предмету дужо говорим. Пре свега, поштовани посланик, г. Милутин Гарашанин казао је и изнео своје разлоге, како не треба чинити пребацавања. Ја их први чинио нисам, јер одиста има мана, које се непрекидно још провлаче у управи државној, има нечега трулог, али се све прилике наслеђене владавине не могу једним махом излечити. Ја сам мало пре говорио о формалним рачунским грешкама; те су грешке чињене у самом вођењу рачуна између управе државних дугова и главне државне благајне, а то просто за то, што управа државних дугова има са свим одвојено душло књиговодство, а главна благајна просто и то оно старо наслеђено просто књиговодство, које се још не може у брзо мењати, јер да се оно измени, ваља изменити целокупно вођење књига и рачуна од кмета па до Главне Контроле. Треба да се преустроји цела државна администрација, па да се и у главној државној благајни може увести ново боље књиговодство, ваља да сви па и најмањи рачунчићи државни могу ући у оквир целокупних централних рачуна главне државне благајне. Но главна државна благајна има као што рекох, просто старо књиговодство. Ви знате да има земаља, које имају просто и земаља, које имају душло књиговодство и да ту онда не може бити овакве незгоде као што је код нас, који имамо у свима грамама нашег државног живота просто књиговодство а у дуговицама државним душло. Ми по себи већ морамо имати душло књиговодство у управи држ. дугова због самих поверилаца наших, који тако исто душло књиговодство воде. Ми ћемо међу тим морати још за неко време у нашој државној благајни да водимо старинско просто књиговодство, онако како се затекло. Ја поричем сваку могућност да се може ова измена рачуна извести за кратко време, може се доносити закон у Скупштини о томе, али га је веома тешко извршити и вечито ће се правити грешке, а то с тога, што је књиговодство старо једнострано и просто у целој управи државној, а само је у управи државних дугова душло књиговодство. Ето, отуда долазе те ситне чисто формалне грешке у односима између управе дугова и благајне, о којима г. Гарашанин са толико непотребног патоса говори. Комисија је учинила све исправке и то врло лако а увек је и сваком је лако учинити те исправке и ту нема никакве неуредности. Ја ћу напоменути још ово. Ја сам покушавао да још местимце уведем компликованије књиговодство, али сам напшао на сметње, јер онда и Главна Контрола требало би да је уређена и снабдевена тако, да и она може да рачуне по душлом књиговодству испитује, али она ће и сама признати да тога без основног преустројства и Државне Управе и Контроле не може да буде.

Господо, да би се ово, што се овде жели, могло учинити за то треба имати вичан цео персонал стручних књиговођа, који су вични душлом књиговодству, па и сам посао Главне Контроле био би немогућ без нових књиговођа. Требало би да се учини преустројство књиговодства у целој земљи и ја би желео и као министар финансија и као Србин, да се што пре припреми све што треба, да се ова реорганизација изврши. Па не само преустројство књиговодства него и преустројство целе централне управе, преустројство, свих надлежстава државних. А то није лако учинити. И зато овакве грешке, које се сада још чине, нећу ни да браним ни да нападам, него ћу да констатујем овде то, да је немогуће без великих и основних рефорама ово преустројство извршити. Ту треба да се учине припреме, али опет не може се све о час извршити. Влада ће са своје стране спремати све, да се ова реорганизација по могућству што скорије изведе.

Дозволите ми, господо, да се задржим на још два момента, зато, што су то као неке битне примедбе на овај предлог, које је учинио г. Вукашин Петровић. Г. Вукашин пита, за што је употребљен овај израз супер-гаранција. Ја сам дужан, да му на то одговорим. Г. Вукашин Петровић знаће као и сви остали, да овај зајам, кад се оствари, он има да се оствари уједно и са зајмом, који је вотиран од 16% за војне потребе. Тај зајам према фактичком приходу приреза ефективно износи 24,000.000 дин. Кад се томе дода ових 18,000.000 дин. за покриће подужица, онда прирез од 16% не стиже више. Мора се дакле дати један нов извор прихода и то је овај вишак преко исплате ануитета солског монопола. Сад, кад се дају две гаранције, и то једна се даје већ по закону о прирезу, а сад се за ово опет даје вишак монопола соли и кад се зна, да се обе половине морају и могу само једним заједничким зајмом вршити, онда ће зар и г. Вукашину бити јасно, да поред 16% мора и солски приход целоме зајму служити као супер гаранција, и за овај и за покриће онога, што већ постоји. Ето за то је употребљена та реч супер-гаранција.

Још једну исправку на говор г. Вукашина имам да учиним. Он каже: од куд то, да железница даје 8 милиона дефицита, кад је у нашим рукама. Ја сам међу тим сасвим друго говорио. Казао сам, да је главни извор дефицита у томе, што не може да се покрива онај зајам, који је за железнице учињен, јер железнички ануитети скупа износе 8 милиона; (и кад узмемо и литеру А, В и С онда и откуп експлоатације) а железница даје годишње чисто само 1 до 1 $\frac{1}{2}$ милијун, и онда је јасно, да кад се одбије ових 1 $\frac{1}{2}$ од 8 милиона, онда остаје 6 $\frac{1}{2}$ милиона годишњег дефицита на железници и ми се морамо мучити да изнађемо начин, како ћемо да доплатимо годишњи ануитет жељезнице у 6 $\frac{1}{2}$ милиона, те да се можемо да возимо до Пирота и Врање.

То сам казао и при томе и остајем.

Што се тиче рачуна о дефициту и исправке његове, ја сам казао: било је погрешака у завршном рачуну и докле се год води овакво књиговодство, докле ће бити и таквих формалних погрешака у завршним рачунима. То је у вези са оним, што сам мало пре говорио. Комисија је сама учинила исправку а у тој комисији био је и г. Вукашин и она је констатовала тачно стање наших финансија. Он је после тога послао сам и један чланак велским новинама, у коме констатује, да, кад се све исправке учине и сведе на прави биланс прихода и расхода, да онда дефицит у буџету за 1891 годину не износи више од шест стотина хиљада динара. Дакле, он г. Вукашин сам констатује, да је било дефицита, али да он није износио више него 2% од целокупне цифре буџетске. Од шест милијуна динара, кад се дефицит сведе на 600.000 динара, ја мислим, да кад то кажем, тиме не бацам никакву сенку на другог а нити хвалим радикалну владавину, али ваљда могу да кажем толико, да је то корак унапред, кад цифре признају и сами противници.

Г. Вукашин каже, да поправка финансиског стања није извршена заслугом нашом, него је с тога, што су приходи државни порасли, а ја бих на то имао ово да му одговорим: да смо ми задржали постојећи уговор са жељезничким друштвом, са друштвом монопола дувана и соли, ми не бисмо могли имати данас место 6 милиона динара дефицита 600.000 динара. (Чује се: тако је).

Потпредседник — Има још јављених говорника, али како је већ доцкан, ја мислим, да данашњу седницу закључимо и да продужимо претрес сутра. (Чује се: врло добро).

Данашњу седницу закључујем а заказујем другу сутра у 8 часова пре подне.

На дневном је реду: продужење данашњег дневног реда.

Молим г. г. из одбора да дођу после подне у 4 часа да раде.

(Састанак је трајао до 1 час и 20 минута по подне).

39 САСТАНАК

24 јула 1893 у Београду

ПРЕДСЕДАВАЛИ НАИЗМЕННЕ ПОТПРЕДСЕДНИЦИ:

Димитрије Катић

и

Паја Вуковић

СЕКРЕТАР,

Милош Марковић

Почетак у 8 часова и 50 минута пре подне.

Присутна су била господа министри: војни, финансија, правде, иностраних дела, грађевина и привреде.

Потпредседник — Отварам седницу 39 састанка. Изволте чути протокол 38 састанка.

Секретар Алекса Ратарац прочита протокол.

Потпредседник — Прима ли Скупштина прочитани протокол? (Прима). —

Изволте чути молбе и жалбе, Скупштини упућене.

Секретар чита:

Ђока Павловић и још два обућара из Београда, радници у војној радионици, — моле за повишицу зараде;

Јеротије Милетић са четири брата из Горње Тржаве (у срезу добричком, окр. топличком) моле, да им се даде на уживање општинске утрине;

Сељани из Будишића (у срезу рађевском, округа подринског) моле, да им се дозволи производња дувана; и

Суд општине Раково-Барске (у срезу звинчком, округу пожаревачком) моли, да се трасирани друм што пре сагради.

Потпредседник — Све ове молбе упутиће се одбору за молбе и жалбе. —

Изволте чути једну молбу посланичку за осуство.

Секретар чита:

Народној Скупштини

Молим Народној Скупштини, да ми, због трајућих великих послова у Држ. Савету, изволи продужити осуство од Скупштине до половине августа ове год.

24 јула 1893 год.

у Београду.

П. Велимировић,
нар. посланик.

Потпредседник — Одобрава ли Скупштина тражено осуство? (Одобрава). —

Изволте чути другу молбу.

Секретар чита:

Народној Скупштини

Нужно ми је 25 дана осуства ради лечења. Молим Народној Скупштини, да ми изволи одобрити ово осуство.

24 јула 1893 год.

у Београду.

Дим. Маринковић,
нар. посланик.

Потпредседник — Одобрава ли Скупштина тражено осуство? (Одобрава). —

Изволте чути трећу молбу.

Секретар чита:

Народној Скупштини

Вобог мојих нужних домаћих послова, који не трпе одлагања, нужно ми је осуство; за то молим Скупштину, да ми изволи дати за све време до распуста ове ванредне Скупштине осуство, које ћу да употребим од 26 тек. месеца.

Ако Скупштина не дозвољава за све тражено време то молим, да ми дозволи бар до конца овога месеца.

23 јула 1893 год.
у Београду.

Тодор Костић,
нар. посланик.

Потпредседник — Одобрава ли Скупштина тражено осуство? (Одобрава). —

Изволте чути извештај одбора о изузетном примању ђака у Богословију.

Известилац А. Прокопијевић чита :

ИЗВЕШТАЈ

одбора о предлогу за изузетно примање ученика у Богословију

Народној Скупштини

Предлог министра просвете и привених послова: да се овласти да мимо чл. 4. закона о изменама и допунама о устројству Богословије, може и идуће школске године примити извесан број ученика — био је предмет свестране оцене одбора, коме је Народна Скупштина поверила проучавање.

Улазећи у оцену овога предлога, одбор се упуштао у испитивање његово са разних страна. Нарочито се одбор у своје разматрању задржао на датима, која се односе на целокупно стање богословског завода код нас, потпуно свестан да та установа оваква каква је данас са целим својим садашњим уређењем и са наставничким особљем и његовом стручном спремом, а с погледом и на немогућност да се у Богословији понова заведе интернат — никако не одговара правим потребама правилно и разумно схваћене установе.

Из оваквог стања, одбор је био већ готов за решење, да се овакво овлашћење не би могло допустити, али се ипак одлучно усвојити поднесени предлог, једино са разлога, што је г. министар овоме одбору дао свечану изјаву, да и сам, увиђајући то стање, не жели да и даље тако остане, но да је вољан и спреман првој идућој редовној Скупштини поднети предлог за рационално уређење овога завода, водећи рачуна о свима обзирима сувремене потребе и циљу, који овај завод има да постигне, од кога се очекује да припреми народу и држави српској спремно духовне учитеље, који ће га повести правом напретку у његовом духовном животу.

Разлог за примање овога предлога био је још и тај, што овај предлог има за циљ, да се школски течај, за овако кратак рок, до прве идуће Скупштине не превида.

Част је одбору, према свему овоме, умолити Нар. Скупштину, да и она са тих разлога, изволи примити речени предлог.

22 јула 1893 год.
у Београду.

ПРЕДСЕДНИК ОДБОРА,
Марко Петровић.

известилац,

А. Л. Прокопијевић.

чланови:

Б. Анђелковић, Пера Павловић, Марко Швабић, Богосав И. Поповић, Д. М. Јовановић.

Потпредседник — Извештај одбора нашампан је и раздат посланицима и може се ставити на дневни ред за идућу седницу. Усваја ли Скупштина? (Усваја). —

Сад прелазимо на дневни ред. На дневном је реду претрес законског предлога о измени закона о привременом прирезу.

Има реч г. Јован Шелмић.

Јован Шелмић — Овај зајам од 18 милиона тражи се да се исплате дугови, који су затечени 1 априла. Решавати овакво једно питање врло је тешко и за владу и за Народно Представништво. Као народни посланик сматрам за дужност оволико да кажем. При вотирању овог зајма треба имати на уму какво се стање налази у нашем народу. Народ је наш сиромашан, оскудан; у многим крајевима он иде и го и бос. Ви знате господо да нам се у буџету сваке године износи да има доста неисплаћене порезе. Она је остала неисплаћена отуда, што има у многим крајевима наше земље сиротиње и што није имало од чега да се наплати. То се, господо, највише дешава у новоослобођеним крајевима и у брдовитим пределима, где народ тешко до зараде долази. Ми смо сад у незгодном положају што овај дуг већ постоји и што се мора зајмом покрити. Али, господо, држим да је врло потребно овом приликом рећи у каквом се стању наш народ налази и како он живи. Као што вам рекох, господо, у многим крајевима има доста сиротног народа и он очекује помоћи. Одобравајући овај зајам, који се тражи, ја се надам да ће се једанпут за свагда учинити крај дефицитима и да ће влада огледати да нађе начина, да се народу у сиромашним крајевима помогне да лакше до зараде дође. Мени је као посланику познато, да је народ у новоослобођеним крајевима, а нарочито у срезу добричком, нишком и косаничком сиротан, а тако познато ми је и у округу крушевачком, где има грдних и врлетних и опасних места како људи једва живе и ја сам тамо својих 26 година живео као сиромаш. У осталом ја се потпуно слажем са назорима, које је прота Милан Ђурић у своје говору изнео.

Владимир Поповић — После говора господе говорника, који су о овоме предмету говорили и ја ћу бити слободан да о томе говорим и да дам своје мишљење. Србија, господо, кад је дошла до такога стања, да свака пореска глава има да плати 700—800 дин. дуга, онда пред таким стањем треба да станемо, да се размислимо, да се озбиљно запитамо, шта ћемо, и докле ћемо тако непрестано са новим задужењима ићи? Мени се чини, да ово наше незгодно финансиско стање не долази отуда, што су наши доходи мали, слаби, него долазе отуда што или не умемо или што нећемо да штедим. Ето да узмемо за пример сам овај зајам. Ми, да бисмо помогли нашем незгодном финансиском стању, ударили смо у ново задужење, у место да узмемо пут штеђе. Господо, ми што у овоме дому радимо, ми велимо, да се у име народа ради, и онда значи, да се и ово по жељи његовој ради. Према овоме вредно је, господо, да се запитамо, да ли је овај зајам по жељи народној? Није, господо. Ако хоћемо да будемо прави и истински тумачи народних жеља, народ тако не жели, јер је народ много интересан и он држи да је крајње време, да се помогне овом незгодном финансиском стању. Народ сматра за непријатеља сваког оног, који му намеће нове терете. Народ, господо, обраћа све своје наде на нас, као народне преставнике, да му у томе колико је могуће помогнемо. Ја држим, да ми, као народни преставници, треба да му пружимо руку у помоћ. То смо као народни преставници дужни да учинимо. Учинимо ли тако, оправдаћемо поверење, које нам је народ дао; а не учинимо ли, онда ћемо проћи онако исто, као што су прошли и многи други, који су много обећавали а мало учинили. То је што сам имао да кажем.

Милан П. Милићевић — После овако лепих говора господе предговорника, ја нисам мислио да говорим о овоме предмету, али изазван сам да кажем неколико речи за то, што нам г. министар не даде реч, да је ово последњи зајам за исплату дефицита, него нам шта више отворено рече, да ће се и у будуће дефицити правити. У осталом то и сами видимо из овог буџета, да ћемо се опет за подмирење унутарњих редовних потреба и у будуће задуживати. То ме и натерује да говорим против таквог газдовања. Господо, ја разумем задуживање кад се задуживањем нешто принови, кад се задуживањем нешто чини, да се нека неодољива потреба подмири. Ја разумем, да на прилику један домаћин, кад му угине во за рад, мора да се задужи да купи другога, јер не може без њега да буде. Али не разумем задуживати се, правити нове дугове и јести! Не 18 милиона но 118 милиона, ја бих потписао, али да се за

них што год корисно прибави земљи. Али, господо, ја сматрам да не треба одобрити ни једну пару на задуживање за подмирење редовних унутрашњих потреба и дефицита, који отуда потичу. То је тако исто као кад какав домаћин више троши, него што прихода има; ко тако ради мора напоследку банкротирати и пронасти. Г. министар финансија каже нам, како нам није могуће поправити наше финансијско стање, а то значи није нам могуће трошкове смањити. Срећа је, господо, што тај навод г. министра не стоји, да ми не морамо даље да се задужујемо. Ми имамо прихода по буџету око 60.000.000, 20 милиона треба нам за отплату дугова, 15 милиона за војску, истина на војску сад се мање троши, али ја сматрам да треба на војску више трошити, и бар 15 милиона као што рекох. Кад дамо толико и за војску остаје нам 25 милиона дин. на чисто за подмирење наших унутрашњих потреба. Тај вишак од 25 милиона дин. ми можемо креати како хоћемо, т. ј. можемо удезити наше државне расходе тако, да се потпуно подмире са овом сумом, која преостаје. И то је оно, што мислим да побија разлог г. министра финансије, да ми не можемо поправити наше финансијско стање. Ја држим, да би се чак и од тих 25 милиона могло да уштеди 4—5 милиона и остави у подрум да нам се нађу и у случају невоље; једна сиромашна удовица уштеди 2—3 дуката завеже добро у памтицу, да јој се нађе у случају болести, а ми као Краљевина Србија, којој је буџет од 60 милиона немамо ни гроша, да јој се на случај нужде нађе. Какво је то газдовање, ја такво газдовање не разумем. На последњу, поред свега тога, ја бих могао одобрити овај зајам, кад би се он могао учинити у земљи а не на страни, и ако се чини на страни, ја ћу гласати против зајма.

Драгутин Дединић — Господо посланици! После оволико лених говора ја донста нисам ни мислио да узимам реч о овом питању, тим пре, што висам стручњак у овој ствари, али изазван говором једнога од г. г. посланика (а то је г. Вукашина Петровић) ја сам се решио да проговорим неколико речи и то врло кратко. Свима је нама добро познато финансирање г. Вукашина Петровића, а и у опште финансирање од двадесет и неколико година на овамо под разним владама. Но кад је г. Вукашин јуче казао и поједина задужења бацао на терет више људима из других странака, него његовим пријатељима, и кад на крају крајева излази тај резултат, да је напредна странка задужила земљу свега са 25 или 27 милиона динара, то је оно, што ме је изазвало да кажем неколико речи о овоме и да речем ово: *кад бих се ја по срећи налазио међу напредњацима, кад бих био њихов политички пријатељ, кад бих међу њима седео у Скупштини као посланик, и кад бих чуо оно што је г. Вукашин казао, ја бих се послужио оном лепом бачванском изреком, где Бачванин један другом каже: „Немој ме куме само ти бранити.“* Донста, кад знамо, шта је све учињено под газдинством г. Вукашина, ја не знам како је имао куражи да јавно и отворено у Народном Представништву каже оно, што је нама свима добро познато и да баца терет и одговорност на онога, који не треба одговорност да вуче,

Што се тиче самог задужења, ја ћу, сматрајући да одговарам посланичкој дужности, да одговорим речи, коју сам дао мојим бирачима, да кажем ово. Донста, ми смо у врло тешким околностима и у колико ја познајем наше финансијско стање, знам добро да влада, кад неби била потреба и нужда, не би тражила од нас оно, што не можемо да дамо; али, на крају крајева морамо да дамо ово за то, што морамо да одржимо нашу кућу, нашу земљу, и нашу отаџбину на оној висини, на којој треба да буде пред странам светом, што морамо да одржимо наш кредит и у земљи и на страни. Ја ћу гласати за овај зајам, али мотивишући своје гласање тиме, што ће ово бити последњи зајам који чинимо.

Новак Милошевић — Ово се не може сматрати за зајам, ово није зајам, ово је дуг и то дуг, који су учиниле прошле владе, и овај се дуг мора платити. Зајам се чини за то, да би нам дуг био сносљивији и лакши са мањим интересом. Дакле, ових 18 милиона зајма не траже се за под-

мирење неких нових цељи, него за то да се отплате дугови појединим људима на који тече већи интерес.

Многи говорници наводили су разне узроке, откуд толики дугови и дефицити у нашој земљи; показивали су мане и болест државног задужења и дефицита. Ми сви знамо од куд долазе све мане у нашој земљи, откуд долазе задужења и дефицити. Долазе просто отуда, што се у овој земљи граби за власт. Са грабљења за власт дошли су сви узроци задужења и нашег злог стања, дошли су они ратови непромишљено вођени. Отимањем о власт, може се рећи, да је понижена она велика идеја српског народа уједињења и ослобођења српства. Ми знамо, да је отимање о власт преускорило онај рат са Турцима, који није свршен онако, како је требало да се сврши и како је било расположење народа српског. Прављени су зајмови за први рат не онако како је требало, и кад су направљени зајмови влада се није постарала да пронађе изворе откуда ће се отплатити ти зајмови. У нашем уставном живому од 1868 године па на овамо, сви радови ишта друго не причају него отимање о власти и све погрешке отуда долазе. Због отимања о власт дошли су онолики ратови и буне и преки судови. Односно онога, што неки веле, да у овој земљи нема реда и рада, ја велим, а зар може бити реда и рада у оној земљи где нема једног мирног стања. Ко може да тражи рада и реда кад су баш они, који напомињу и траже рад и ред криви, што у овој земљи није било ни реда ни рада ни мира. Ја бих се још тешио надом, да ћемо ми ове грехове поправити, кад би они људи, који су грешили противу своје отаџбине и народа, кад би се ставили у оно стање у које се ставио онај велики песник српски па казао: „час проклињем лањски по сто пута у који ме Турци не смакоше, да не варам надање народно.“ То би било једно кајање од њихове стране и за нас уверење, да ће људи, који су грешили, покајати се, да ће се поправити, да ће се друкчије окренути стање у земљи. Али ми видимо, да баш они, који су грешили, који су најмање дали овом народу мира, па да буде рада и реда, опет траже путеве и начине, да опет стварају тако стање. Ми смо се донста надали, кад се једанпут измени онај стари Устав, за који смо ми мислили, да нам је сметао, и кад добијемо нов Устав да тога неће више бити, па смо се страшио преварили; преварили смо се и видели смо, да они стари људи са старим навикама траже заобилазне путеве, како ће мимо воље свога народа и на штету свога народа уграбити власт, за то нам је сведок прошли 9 август, који је такође прекинуо једно мирно и стабилно стање у овој земљи и увео забуну и неред у земљи.

Ми сви, који престављамо народ српски и носимо одговорност за све оно, што урадимо, морамо да неђемо начина, да то зло пресечемо и уклонимо. Кад нема главног узрока, као извора, из кога потичу сва зла, онда нема ни хрђавих последица; док се не пресуше ти извори из кога излазе зла, докле не може бити ни рада ни реда ни мира у Србији и докле се не може надати да неће бити нових задужења, да неће бити нових дефицита у нашој земљи. Ми знамо, господо, за једно правило, које вреди за обичну кућу. Кад је у једној кући неслота, гложење и свађа, кад се поједини чланови куће отимају да буду старешине куће, и ако немају способности да управљају кућом, докле не може та кућа да напредује и мора да пропадне. То правило, које вреди за кућу и општину, то вреди и за државу и док год не пресуше ти извори свију узрока, не може се ни то зло отклонити. Један од господо посланика, кога ја због његове учености веома поштујем, као научног и спремног човека, казао је ово, кад га је питао један политовани посланик: да он нађе лека да се излечи ово стање, он је казао, да ће се изаћи из ових дугова и дефицита кад будемо имали кметове на свом месту, капетане на свом месту и све остале власти на свом месту. У начелу признајем да је то тако у намери казао, да би то натурно нама радикалима, радикалној влади и радикалној партији. Баш ми сад можемо више да се похвалимо и са нашим кметовима и са нашим капетанима, и са начелницима и са свима вла-

Баш у финансиском погледу, кад је највише наплаћено данка? Највише је наплаћено године 1890 и 1891, а то је кад су били радикали. Ко је наплатио то? Наплатили су кметови заједно са среским капетанима и за то је време било највише мира у овој земљи, то могу показати и статистички подаци и онде где цифре и дела говоре, ту не помажу ни лене беседе ни красноречивост ничија. Ја не бих, имао потребе никако ни да устајем о овоме да говорим, небих имао потребе за то, што ја знам извор овог дефицита, откуд је истекао, и сумарно могу да кажем, да то није баш кривица ни једног човјека ни једне владе, него то је кривица свију влада од 1868 год. али најмање је радикалне владе и радикалне партије и већине. Устао сам да говорим још и за то, не само то да објасним моје гледиште на ту ствар, него да се мој говор, као народног посланика, који носи одговорност пред народом и пред мојим бирачима, чује у овоме дому и како год овде кажем, тако ћу да говорим и онда, кад будем давао рачуна мојим бирачима за то, шта сам радио и што сам гласао за овај зајам. Узрок овог зајма није ни радикална партија ни радикална влада, него су то последице оних узрока, које сам ја поменуо. Један поштовани посланик, да би убедио Народно Представништво како доиста нема законитости у овој земљи, навео је како је престао са издавањем једног листа пре 2 год. дана. (Чује се: пре 4 год.) на опет да плаћа за то порезу. Кад би он то казао у лепој намери, па да нам каже власти, које су то радиле, те да их узмемо на одговор, могло би још имати смисла да примимо тај говор, (Гарашанин тражи реч) и кад би то говорио човек, који не зна да није морао да плаћа, али то говори г. Гарашанин, то говори човек, који, ја сам уверен, зна и пута и начина, којим би се тузио да не мора да плаћа. Ми знамо да постоје пријавне листе, и у свакој пријавној листи сваки напише своје имовно стање, па према томе, он плаћа и порезу. Чим се коме у једноме пологођу промене стање, он је дужан да поднесе нову пријаву. Он то, вероватно није учинио, он није забележио и споменуо у листи да је престао да издаје лист, онда је остао разрез порезе и на привреду од листа. Уверан сам, да је г. предговорник забележио своје право стање у листи, не би му се то наплатило, нити би му се учинила та неправда.

На завршетку мога говора, хоћу да вам кажем, браћо посланици, ово, да ми морамо примити ове дефиците, као што сам у почетку казао, за то што су ови дугови већ учињени. Ове дугове ми као држава, и као народ, дужни смо да платимо, па и ако су их учинили они људи, који су дошли нередовним путем, а не путем народног поверења на власт земаљску. Али, кад нам је такав Устав, и кад народ мора да сноси све то, и да плати и оне дугове, које су му натоварили они, који су дошли на власт, мимо народно поверење, онда ми са чистом савешћу, са чистим срцем да примимо ово, зашто ми нисмо ништа криви. Узгред морам казати још и ово: радикална партија такве је среће да доласком на власт одузме дугове, које су њени, и народни непријатељи на штету народа поградиле. Но, ако хоћемо доиста, да ми једаред прекинемо ово стање, онда морамо наћи начина, да се пресуше извори отимања око власти, и ми онда морамо поћи обрнутим путем, то је, да у овој земљи настане мир, и да настане једно стабилно стање, и онда ми, као народни посланици, имамо задатак, да обратимо пажњу нашој влади, да састављајући буџет, ставља стварне приходе у буџету, и да према тим стварним приходима распоређује расходе. Ми знамо, како су до данас стварани буџети. Стварани су привидно. У буџет су стављани приходи они, који не могу да се добију само да би се на њих ставили велики расходи, и отуда су и потицали дефицити. Ја сам чуо јуче из говора г. Вукашина Петровића, а и ја, као народни посланик од толико година, знам, да се од 1870 год. повлаче дефицити, у буџетима нашим. Године 1875—76, 77 и 78 направљени су највећи дефицити. Дефицити су направљени у народу српском, у његовој имаовини, и то вођењем ратова, који су изневерили наду српског народа. Дефицити су направљени и у кошевима и у оборима и у амбарима и у кеси његовој, и то су дефицити без рачуна, дефицити, за које се нико није постарао, да нађе извор.

Није био дакле, само дефицита у државном буџету, него и у самом народу на разне начине. Да један пуг станемо томе злу на пут, нужно нам је стабилности, нужно нам је редовнога стања, и онда треба да према приходима стварним, који доиста могу ући у државну благајну и да правимо расходе, како бисмо на тај начин избегли даље дефиците.

Заборавао сам да напоменем још једно велико зло, које излази из отимања власти у овој земљи, а то је зло, пензиони буџет у нашој држави. Тај је буџет порастао преко 2 и више милијона динара. Он није порастао толико због суштствене потребе пензионисања чиновника, него због отимања о власти. И ако се томе не стане на пут, и ако се продужи даље тако радити, онда неминуовно долази банкротство ове земље, па чак Боже сачувај, може да се прекине и живот држави. Загледајте, господо, сваке године у списак пензионера, па ћете наћи дупли број епископа, митрополита, државних саветника, касационих судија, капетана, среских писара, све, велим, дупло, а по негде и трило. Кад би то били људи у годинама старости, па да их држава награђује, да их ставља у стање покоја, за то што су прирасле млађе и боље снаге у знатном броју, и што ове могу много више да користе држави, но ти стари и изнемогли службеници, то би се могло и правдати, али није то био разлог, већ само отимање о власт. За то треба створити закон, и гледати да се томе злу стане на пут. Ми морамо пошто по то радити, да се доведе буџет у равнотежу, да не буде задужења, морамо прекинути са таквим стањем; морамо створити закон, да не може бити толиког пензионисања. И то је једно зло, које сам напоменуо, које истиче из истог извора, из кога и сва зла остала потичу. Такво стање Србија више не може да поднесе, ако хоће да живи својим државним животом, ако не жели да дође до банкрота, и до тога стања да њен опстанак буде доведен у питање.

То су, господо, разлози, које сам сматрао за дужност да изнесем пред вас, те да разумете кад вам кажем, да ћу гласати за овај зајам од 18 милиона, да се њиме попуни овај зајам, који су већ учинили други. И овако, као што овде, као народни посланик говорим, тако ћу исто бранити овај зајам и пред мојим бирачима. (Чује се: да се реши).

Потпредседник — Има реч г. М. Гарашанин.

Милутин Гарашанин — Нећу сад говорим.

Потпредседник — Има реч Раша Нинић.

Раша Нинић — Господо, тешко је не само мени, него и свима посланицима кад се овако питање решава као ово о зајму од 18 милијона. Устао сам, да кажем неку реч за то, што је то тешко питање, те ја као посланик морам дати свој глас у Народној Скупштини. Господо, ја као посланик од 1883 год. да нисам био у Скупштини, кад су напредњаци правили зајмове, и да не знам какве су зајмове правили, и како су Србију задужили у 1884 и 1885 години, ја не бих устао сад да говорим, али ми је криво, кад видим ове људе, као што су Стојан Новаковић, Гарашанин и Вукашин Петровић, који су правили те зајмове, кад су јуче устали овде, и нападали радикалну странку, што она тражи овај зајам од 18 милијона динара. (Гарашанин сад тражи реч).

Господо, ми не чинимо зајам нов, него овим хоћемо да платимо њихове старе дугове, што су они задужили земљу. Опомињем се добро, да су напредњаци 1884 године такве дугове чинили, и да смо нас 15 радикала из опозиције воје вали против таквог зајма, али се наш глас није чуо. Питање је сад, ко је задужио земљу? Ја јавно кажем овде, да ти дугови постоје од напредњака и либерала, а ко није онда био у Скупштини посланик, тај је могао да чита из новина, да је то тако. Дуг од ових 18 милиона динара, што се сад траже, тај истиче још из првог српско-турског рата. После други дуг је од 1885 године, кад су напредњаци задужили земљу због рата власничког, и то су задужили земљу не са 40 него са 70 милијона динара. Господо, мени као посланику пријатно је да кажем пред својим бирачима: ја нећу да гласам ни за какав зајам, и ја заиста не бих гласао, кад би сад радикали тражили за себе какав зајам; али они траже зајам за исплату

пређашњих дугова. И ја ћу казати мојим бирачима, да ово није нов зајам, него да га је донео 9 Август. А ја да сам на оном месту, где су напредњаци, ја не бих могао сада ни да говорим....

Потпредседник — Молим вас господине, говорите о предмету, немојте прелазити на друге ствари.

Раша Нинић — То сам имао да кажем, и са чистом савешћу гласаћу за овај зајам, и казаћу да је то зајам од напредњака и либерала.

Први Април прекинуо је њихов живот, и ја желим, да се више никад не појаве, ни напредњаци, ни либерали. (Чује се: да се реши).

Вогосав Поповић — Сваке године некако се трапају ови дугови један на други а никако се не изналази начина како би се отпочела штедња. Ја мислим, треба почети штедњу одозго и то овако учинити: да се донесе један закон о свима чиновничким пензијама, по коме би за пензију улагали сами чиновници, јер су до сад чиновници само улагали у удовички фонд а не за своју пензију. Кад би нпр. један чиновник имао 100 дин. плате месечно, њему би требало задржати 10, а који има 200 задржати му 20 динара за пензију (Смех).

Потпредседник — Није на претресу закон о пензијама, него о зајму.

Вогосав Поповић (продужује). — После 60 година службе једног чиновника, он би онда имао да прима своју пензију од плате, коју је на овај начин уложио. На тај начин ми не би смо имали ових дефицита. У исто време требало би укинути § 76, па сваки чиновник, који би био крив нека се судски суди. Шта значи то, да један чиновник служи 10 год. па да добије пензију, него 40 год. треба да служи. Ето како ми попови немамо пензије, а не тражимо је па опет служимо.

Потпредседник — Ја вас молим да говорите о предмету.

Вогосав Поповић (продужује). — То је прва моја жеља, са којом сам готов. Сад ћу да пређем на другу. Ја сам једном читао Српске Новине и видео да много порезе пропадне у Нишу и Београду, а међу тим се од народа свуда наплаћује, дакле, треба да пронађемо начина да се од свију разрезна пореза наплаћује, јер шта иначе да се разрезује на онога, који је не може да плати.

Што се тиче овога предлога, да се одобри зајам од 18,000.000, ја бих гласао, да се одобри 30,000.000, али с тим, да се више престане са задуживањем.

Вукашин Петровић — Устао сам господо, не да говорим о ствари, јер сам о њој јуче казао што сам имао рећи; устао сам да говорим с тога, што је један предговорник мене лично споменуо, а то се до сада још неколико пута дешавало у овом дому.

Погрешно се мисли у народу, па је то мишљење пренето и у Народне Посланике, као што се то из њихових говора види, као да сам ја давао правац напредњачкој финансијској управи. Ја се не ограђујем ни једном речју од онога, што је напредњачка влада учинила у финансијским питањима, али имам да изјавим у интересу истине, да у финансијским творевинама Србије нема више него две, које су моја дела, која припадају мени, то су дувански монопол и зајам од 1885 године.

Дувански монопол прихватила је цела земља као користан, а за зајам од 1885 год. полагао сам рачун и пред Скупштином и пред Главном Контролом.

Па и ако сам тако урадио, ја сам опет пре 8 година, када сам као народни посланик нападнут, истим путем, којим и сад, напоменуо: да се одричем права застарелости, које ми Устав даје, за 10 год. и да стојим одговоран у том року, за све, што сам у јавној служби учинио. Сматрам за дужност, да и овом приликом понова то изјавим с тим, да остајем у одговорности до краја живота свога. Г. г. посланици, који тако не галантно узимају у уста име моје, учинили би далеко већу услугу и земљи и правди, ако би ме позвали да према прописаним законима одговарам. То ће бити право за мене а корисно за земљу. Ја се, даље потпуно одричем и оних

права, која ми даје закон о министарској одговорности и пристајем, да од сад, па док год узживим, будем одговоран по законима земаљским за све, што сам у служби учинио. Не тражим 20 посланика, да ме оптужују. Задовољан сам са једним. Нека ме и само један оптужи и ја ћу без решења Народне Скупштине отићи пред Државни Суд, да одговарам за неисправна своја дела, која сам као министар учинио, а за која се буде нашло, да повлаче за собом моју одговорност. То сам сматрао за дужност да овом приликом поменем, а о самој ствари немам потребе сад да говорим, јер је она испрљена у седници од јуче и у претресу данашњем.

Милутин Гарашанин — Господо, ја и јуче, кад сам устао да говорим, рекао сам да нисам имао намеру да говорим о овом питању, а још мање сам имао намеру, да данас говорим о томе. Али неки од госпоре предговорника, нашли су за потребно да се дотакну мене, или мог говора, или да се дотакну рада напредне странке и то не помињу тај рад у прошлости, него шта би требало у будућности да буде с нама!

Ја мислим да овако истрчавање не води к цели. Јуче, кад смо ми говорили о овом питању, ми нисмо говорили против зајма. Доказ сте нам ви сви да ми ни једном једином реченицом нисмо говорили против зајма — ни да ли је добар ни рђав, ни да ли је потребан или не. И моји другови и ја, устали смо да говоримо просто у доброј намери и по дужности, јер смо на месту, одакле то треба учинити. И ја сам напоменуо: како је већ једном време, да се пресеку ти канали, кроз које непрестано провирују нови зајмови и долазе нови и нови дугови.

То је једини циљ, ради кога смо устали да говоримо немајући намере да кога вређамо и да кога окривљујемо. Г. Вукашин Петровић изнео је један табеларни преглед свих дуговања и тражио је, да нађе првобитни извор њихов. То је он учинио услед тога, што је један од предговорника, и чини ми се, баш ће бити г. министар финансија, нашао разлога, да треба пратити порекло дугова, који су учињени до радикалне владавине. Г. Вукашин Петровић, усвајајући ту процедуру у односу дугова напредњачке и либералне владе, пошао је тим путем даље за неколико година у прошлост, и каже, кад се тим системом иде, да видимо, какав изгледа табеларни преглед дуговања и напредњачких и либералних у прошлости учињених. И заиста, тим системом изгледа да је рачун г. Петровића апсолутно тачан. Међу тим, као што сам и јуче казао, и данас понављам, ништа нама неће помоћи то, што ћемо ми наћи извор нашим задуживањима; нама је сад на дневном реду да се помажемо, да у нове дугове не западамо. Пратити изворе о дуговима и зајмовима, то може бити важно за историју, али за наше финансијско стање у будућности, то је апсолутно једна јалова ствар.

Јуче је пала овде реч о томе, како је узрок нашем незгодном финансијском стању у опште нерад и неред. Кад се казало *нерад*, онда се хтело рећи *неозбиљан рад*, и кад се казало *неред*, онда се разумело *неозбиљан ред*, онда се разуме не један ред сталан, утврђен, којим иде један министар не само за свога министровања, него којим треба да следују и други министри, који за њим долазе.

Таквог реда није било, да отворено кажем; и ако сам био члан друге владе, отворено признајем, да ни онда није било традиционалног, утврђеног реда, и може се слободно рећи, да још од 1868 тог традиционалног, утврђеног реда у српским финансијама нема. За што га нема? Нема га због политике. Са свим је исправно, што се г. министар финансија позвао на оног француског државника, који је казао, дајте ми добру политику, ја ћу вам дати добре финансије. Политика је почела да се уноси у све гране државне, и од 1868, на жалост, почела је, да се уноси и у наше државне финансије. Чим се почела уносити и у финансије политика, после годину дана први пут се јавио дефицит.

Политика, господо, кад се негде унесе, брзо осваја место, и кад га освоји, лако га не напушта. Кад је већ политика ушла у финансије, онда и финансије морају да се подешавају према политици.

Тога традиционалног, стално утврђеног реда, као што рекох није било ни под либералима, ни под напредњацима, на италијански данас. Ја нећу много доказа да наводим, али ћу вам казати неколико примера, којих сам се сетно после јуче-рашњег говора. На пример, кад је 1887 испла напредњачка влада, и дошла фузија, један од првих радова министарске седнице био је тај, да се у министарској седници решава, противно закону и Уставу, ванредни кредит од 600.000 за аванзовање, премештање и пензионовање чиновника. Ако се не варам тај кредит није Скупштина регулисала, он лежи негде у архиви претрица, међу тим и по оним законима и по ондашњем Уставу није могло ни требало тако да буде. Али за што је било? Било је за то, што се политика и ту умешала. Чим се тај строги ред у финансијама наруши, чим у финансијама један обруч попусти, онда све друге попусте и онда свуд почиње да цури а то што исцури, то је дефицит. Ви се сви сећате, господо, а мислим да ће то бити 1888 и 1889, кад је Скупштина вотирала зајам од 30.000.000 динара за покриће свих дуговања, која су се затекла иза напредњака на дан 1 јуна 1888. Тај је зајам вотиран у Скупштини и онда је, ако се не варам, овај исти министар финансија, да потпуно представи рачун, изјавио пред Скупштином, да се тим зајмом изравњавају сви наслеђени дугови. Према томе о напредњачким дуговима не може бити говора, јер тај је зајам закључен, остварен, утрошен и после свега тога, ја не могу да разумем да се може говорити тако, као што говори Раша Нинић и Станко Петровић: ово није наш радикални зајам, овај је зајам последица напредњачких зајмова!! Како је то могућно после четири, пет година, пошто је вотиран зајам, да се збришу напредњачки дугови, да се опет каже, има трагова напредњачкога зајма?!.. То није могућно. То није могућно, кад државне финансије иду редовно и правилним путем, али кад иду неправилно, онда је могућно. Ја ћу да вам кажем, да баш ту није рађено као што треба; зајам је учињен за покриће дугова напредњачке владе, али није употребљен цео за то покриће дугова, него у извесном делу употребљен је за покриће редовних државних потреба. Само на тај начин може се доћи до тога, да се каже има још трагова од напредњачких дугова, иначе да је правилно рађено по закону, који је донесен о томе зајму, о томе не би могло бити говора.

Ви се сећате, господо, да смо ми у два маха вотирали два зајма, за које смо разрезали по једном прирезу 6 пара а по другом прирезу 10 пара, свега 16 пара, да се зајам направи, да се подмире извесне државне потребе. Међу тим, та два зајма су вотирана, али зајмови нису остварени. Но и ако они нису остварени, потребе су државне подмирене, а подмирене су за то, што их је требало подмирити. Али, да видимо, какве су биле последице од тога. Те потребе нису се могле подмирити из вотираног зајма, и кад зајам није могао да се оствари, те потребе морао је министар војни односно министар финансија да подмири из редовних буџетских кредита. Чим ви то тако чините, а ви знате, да је то Уставом забрањено, да се зајмови подмирују редовним кредитима буџетским, онда настаје неред. Не кажем да је то неред, што је министар финансија или министар војни тако наредио, него, велим, неред за то, што није могао да закључи зајам, а ја верујем, да је министар финансија односно министар војни не могући доћи до зајма, морао на други начин да се одазове потреби државној. Али, господо, тиме се долази до онога, што се зове бркање једног кредита у други, а то је, господо, оно што је Уставом забрањено.

Ја не чиним прекор и не мислим да подигнем оптужбу противу министара за оно, што су учинили противу Устава, него напомињем само како је могуће, да једна влада дође у незгуду, када мора да се помаже на начин, који није сагласан са Уставом. Сем тога има још пуно примера, али ја нећу ређањем истих заморавати вашу пажњу. Неки, може бити, нису били изазвани неодољивом потребом, а неки јесу, али све то скупа, кад се чини као што рекох, има пуно обручева, који су

на нашим финансијама попуцали и да заста из њих цури и то цури дефицит, и ово није последњи дефицит, и ово није последњи зајам, — биће још дефицита и још зајмова. И ако смо устали јуче да говоримо о овој ствари, устали смо просто из намере да скренемо пажњу Народном Представништву на таку једну појаву, којој је крајње време, да се учини крај. То што смо са таквом намером пред Скупштином изнели, то је од многих говорника са свим наопако схваћено. Прешло се у лична задиркивања и пребацивања; нека су може бити и основана, а маса од тих пребацивања неоснована је и неистинита, али мислило се, да ће се тиме попунити оно, чега шупљег има у овој ствари. Међу тим; узалудна је дугачка и китњаста беседа, цифре су као што рече г. министар финансија ствари опоре у својој истинитости и сурове, али дефицит, господо, то је верујте најсуровија цифра, која се може појавити у државном газдинству! Ту не помажу беседе ма како ораторске биле; од првог боша, који се поднесе на исплату па се не плати, здува се цело ораторство. Господо, пред тако једном озбиљном ствари, ја мислим, да је не само дужност, него чак и одзивање правом патриотизму, позвати Скупштину један пут, ако хоће да на ту ствар својски легне и да пресече извор, од кога потиче дуг и од кога ће још за дуго потицати. Али на жалост изнели су се разлози, који немају никакве везе са овом ствари и који су просто срачуњени били на то, да одврате пажњу од саме ствари, која је озбиљна. Један од господе посланика, мој поштовани друг Новак Милошевић нашао је, да је свему узрок отимање о власт. Господо, је ли то, узрок, па лек је готов. Либерала нема више, а ево ми пред вама јавно и свечано изјављујемо да нећемо да вам отимамо власт. Останите на власти. Али са посланицима као што је Раша Нинић и Станко Петровић и њима равнима чувајте се, да не изгубите власт, не што вам је отета, него што ћете је испустити, као што сте је 9 августа сами испустили.

Раша Нинић — Г. Гарашанин у његовом говору више пута споменуо је нас и казао је, да је 1888 год. вотиран један зајам од 30 милиона дин. да се плате дугови напредњачки. Али ја уверавам г. Гарашанина, да се њихови дугови ни за 50 година не могу покрити.

Министар финансија Мих. Вујић — Небих узимао реч понова да није у Народном Представништву било таквих тумачења, која су несправна, и ја сматрам за своју дужност, не само као министар него и као народни посланик, као човек који се бави овим питањима да кажем своје мишљење, да исправим оно што је неверно представљено у Народном Представништву. Ја ћу поћи од последњих примедба, па ћу се вратити на раније, за то што су оне још у свежој памети свију нас.

Поштовани посланик г. Гарашанин у поновном говору изнео је неке напомене, које су, ако их проценимо као што ваља, по мом убеђењу, погрешне, које на први поглед могу изгледати да имају неког ослоња, а у ствари немају никаквог ослоња. Ја ћу се задржати на овом питању, на које је нарочито ударио гласом г. Гарашанин. Он вели, да је 1888 год. вотиран зајам од 30 милиона динара на исплату свих затечених привремених дугова напредњачке владе и да радикална влада и у опште свака управа, после тога рока, нема више права да баца терет напредњачкој владавини. Ја вас молим, да се запитамо, да ли тиме, што су исплаћени привремени дугови напредњачки, бонови и текући рачуни, да ли је тиме скинут дефицит? Да ли је могла не радикална влада, него ако хоћете зовите и Гледстона, који се сматра за првог финансијера из свих крајева света на кажите: ево исплатили смо подужнице напредњачке владе, али примили смо дефицит од 6 милиона и растројство у порези, — да ли је могла ма која влада 1887 године за 10 месеци снестити дефицит од 6 милиона динара?

(Наставиће се)